ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İLKÖĞRETİM SEKİZİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÖFKE TEPKİSİYLE ARKADAŞ BAĞLILIĞININ İNCELENMESİ

Berna SAÇAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2007

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İLKÖĞRETİM SEKİZİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÖFKE TEPKİSİYLE ARKADAŞ BAĞLILIĞININ İNCELENMESİ

Berna SAÇAR

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet BİLGİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2007

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Mehmet BİLGİN
(Danışman)

Üye: Yrd. Doç. Dr. Meral ATICI

Üye: Prof. Dr. Yaşare AKTAŞ ARNAS

ONAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
….. / ….. / ……..

Prof. Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirilerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmesen kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun hükümlerine tabidir.

ÖNSÖZ

Canım oğlum Kıvancım'a…

Bu çalışma, ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin öfke tepkileri ile arkadaş bağlılığı arasındaki farkın incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

Bu çalışmanın planlanması, tez önerisinin hazırlanması, çalışma ile ilgili yayınların elde edilmesi ve incelenmesi, verilerin toplanması, verilerin işlenmesi aşamalarında birçok kişinin katkısı olmuştur.

Araştırmam boyunca bana olan güvenini sürekli belirten ve çalışmalarımda beni yönlendiren danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mehmet BİLGİN'e, jüri üyeleri Prof. Dr. Yaşare AKTAŞ'a ve Yard.Doç.Dr. Meral ATICI'ya, analizler aşamasında yardımlarını esirgemeyen Yard.Doç.Dr. Fulya CENKSEVEN'e, literatür taraması esnasında yardımlarını esirgemeyen Araştırma Görevlileri Mükerrem TAŞ'a, Oğuzhan KIRDÖK'e ve Yard.Doç.Dr. A.Rezzan ÇEÇEN'e;

Ders aşamasında verdikleri derslerle gelişimime katkı sağlayan hocalarım Prof.Dr. Banu YAZGAN İNANÇ'a, Prof. Dr. S.Sonay GÜÇRAY'a, Yrd. Doç. Dr. Ahmet DOĞANAY'a ve Doç. Dr. Ragıp ÖZYÜREK'e;

Verilerin toplanması sırasında yardımcı olan meslektaşlarım ve değerli dostlarım, Gülşen TİMUÇİN'e, Deniz DOLAR'a, Ayla KAYA'ya, Pelin YELTEKİN'e Özlem BULUCU'ya, Sevgi TALU'ya, Meral ÖZTÜRK'e, Cemal ÇİÇEK'e ;

Tezimin son aşamasında hep yanımda olan sevgili dostlarım Makbule AKDENİZ'e, Gülşen BÜYÜKŞAHİN ÇEVİK'e ve İrfan BERKTAŞ'a, çeviriler ve sunum aşamasında çok büyük desteğini gördüğüm Ercüment YERLİKAYA'ya ve M. Kemal KOŞKUNLU'ya;

Tüm çalışmalarım boyunca hep yararını gördüğüm ve beni sürekli motive eden ve Eğitim Bilimleri Bölümü'nde görev yapan tüm hocalarıma ve arkadaşlarıma;

Araştırmaya katılarak bana yardımcı olan öğrencilere, okul müdürlerine, müdür yardımcılarına, öğretmenlerine;

Bu araştırmayı destekleyen Ç.Ü. Araştırma Fonuna (EF 2006 YL 4) ve Eğitim Fotokopi Birimi çalışanlarına;

Eğitimim konusunda beni sürekli destekleyen, her konuda hep yanımda olan ve her zaman destek gördüğüm eşim Efkan SAÇAR ve oğlum Kıvanç SAÇAR'a, annem Kamile ÖLİK'e ve kız kardeşlerim Ebru GELHASAN ve Ayben GELHASAN'a, bana her zaman güvendikleri için ve maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemedikleri için sonsuz teşekkürler.

Berna SAÇAR

ÖZET

İLKÖĞRETİM SEKİZİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÖFKE TEPKİSİYLE ARKADAŞ BAĞLILIĞININ İNCELENMESİ

Berna SAÇAR

Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Danışman: Yard. Doç. Dr. Mehmet BİLGİN
Eylül 2007, 71 Sayfa

Bu çalışma; ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin öfke tepkisi ile arkadaş bağlılığını incelemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın evrenini, 2005-2006 eğitim-öğretim yılında, Adana ili Seyhan ve Yüreğir ilçesinde bulunan ilköğretim okulları 8.sınıfta okuyan tüm öğrenciler oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemi ise, Adana ili Seyhan ve Yüreğir ilçesinde bulunan, 8.sınıf öğrencileri arasından seçilmiştir.

Araştırmaya 2005-2006 eğitim öğretim yılında ilköğretim 8. sınıfa devam eden 356'sı kız ve 350'si erkek olmak üzere toplam 706 öğrenci katılmıştır.

Araştırmada veri toplamak amacıyla "Arkadaş Bağlılık Ölçeği" ve "Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği" kullanılmıştır.

Araştırmada, ilişkisiz ölçümler için tek yönlü varyans analizi yöntemi kullanmıştır. Anlamlılık düzeyi $p<.05$ olarak kabul edilmiştir.

Araştırma sonuçları öğrencilerin öfkeyi içte tutma ve öfkeyi dışa vurma düzeyleri ile arkadaş bağlılığı arasında anlamlı bir fark olmadığını, öfkeyi kontrol etme düzeyiyle arkadaş bağlılığı arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Erin, Öfke, Arkadaşlık, Bağlılık

ABSTRACT

RELATIONSHIP BETWEEN ANGER AND FRIEND ATTACHMENT AMONG EIGHTH GRADERS

Berna SAÇAR

MA Thesis, Department of Educational Sciences
Supervisor: Assistant Proffessor Mehmet BİLGİN
September 2007, 71 Pages

The purpose of this study was to investigate the relationship between anger reactions and peer attachment.

The population of this study was the 8th grade students who are attending the primary schools in Seyhan and Yuregir district.

The sample was consisting of 356 female, 350 male 8th grade students in 2005-2006 education year.

Data were obtained by using “Peer Attachment Scale” and “Trait Anger Scale” and “Anger Expression Scale”.

Data were analyzed one-way analysis of variance. The level of significance was selected as $p<.05$.

Results indicated that the anger expression style was not related to peer attachment but it was related anger control level.

Keywords: Young Adolscent, Anger, Friendship, Attachment

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ……...……...……...ii
ÖZET……..…..…...iv
ABSTRACT……...……..…….....v
KISALTMALAR LİSTESİ …… ix
TABLOLAR LİSTESİ …….…….....…..x
EKLER LİSTESİ ……..…..……xi

BÖLÜM I

GİRİŞ...…….....…….1
1.1.Problem.…….……...…….…....…….....8
1.2.Araştırmanın Amacı ……..…….....….....…..…….... 11
1.3.Araştırma Soruları ……..…..……11
1.4.Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi ……..…….....11
1.5.Sınırlılıklar…….…..……...……..….....14
1.6.Tanımlar……...……...…….…….....14

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR..……16
2.1. Genel Açıklamalar……..……..……...…16
2.2 Kuramsal Yaklaşımlar ……..…….…. 24
2.2.1.Psikoanalitik Kuram …….…….24
2.2.2. Sosyal Öğrenme Kuramı ……...……..……....26
2.2.3.Akılcı Duygusal Terapi …….……....27
2.2.4.Durumluk-Sürekli İlişki Kuramı ..…….……27
2.2.5. Bowlby'nin Bağlanma Kuramı ……...……28
2.3. Konuyla İlgili Yapılan Araştırmalar…….…..30
2.3.1. Öfke İle İlgili Yapılmış Çeşitli Araştırmalar …….....30
2.3.2. Bağlanma İle İlgili Yapılmış Çeşitli Araştırmalar …..……..……...35

BÖLÜM III

YÖNTEM……..……..……...39
3.1.Evren ve Örneklem.……...…….……39
3.2.Veri toplama Araçları ……..…….……...…….39
3.2.1.Arkadaş Bağlılık Ölçeği……..……..……...40
3.2.2. Sürekli Öfke Ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği …….…….....40
3.3.Verilerin toplanması.……...……..…….…….....41
3.4.Verilerin Analizi ……..…….…….....41

BÖLÜM IV

BULGULAR …….…….....43
4.1. Öğrencilerin Sürekli Öfke Düzeylerine Göre Arkadaş Bağlılığı Puanları ……..43
4.2. Öğrencilerin İçe Yönelik Öfke Düzeylerine Göre Arkadaş Bağlılığı Puanları..… 44
4.3. Öğrencilerin Dışa Yönelik Öfke Düzeylerine Göre Arkadaş Bağlılığı Puanları… 45
4.4. Öğrencilerin Öfke Kontrol Düzeylerine Göre Arkadaş Bağlılığı Puanları …..…. 46

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM……...…….49
5.1. Öğrencilerin Sürekli Öfke Düzeylerine Göre Arkadaş Bağlılığı Ölçeği'nden Aldıkları Puanlara İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu ……...……..…49
5.2. Öğrencilerin İçe Yönelik Öfke Düzeylerine Göre Arkadaş Bağlılığı Ölçeği'nden Aldıkları Puanlara İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu …….. 50
5.3. Öğrencilerin Dışa Yönelik Öfke Düzeylerine Göre Arkadaş Bağlılığı Ölçeği'nden Aldıkları Puanlara İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu ……..…… 51
5.4. Öğrencilerin Öfke Kontrol Düzeylerine Göre Arkadaş Bağlılığı Ölçeği'nden Aldıkları Puanlara İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu ……..…… 52

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER ……...……...…….…..…....54
6.1.Sonuç ……...…….54
6.2.Öneriler ……...……...……...54
6.2.1. Uygulamalara Yönelik Öneriler …….……54
6.2.2. Araştırmalara Yönelik Öneriler ……..…….……...…54
KAYNAKÇA……..…..……..……57
EKLER…..…….…….……...67
ÖZGEÇMİŞ……..……..…71

KISALTMALAR LİSTESİ

ABÖ : Arkadaş Bağlılığı Ölçeği

ABBÖ: Anne-Baba Bağlılık Ölçeği

SYBÖ : Sosyal Yetkinlik Beklentisi Ölçeği

OBİÖ : Offer Benlik İmgesi Ölçeği

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1.	Sürekli Öfke Düzeylerine Göre Öğrencilerin Arkadaş Bağlılığı Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama Ve Standart Sapma Değerleri İle N Sayıları	**43**
Tablo 2.	Sürekli Öfke Düzeyleri Farklı Olan Öğrencilerin Arkadaş Bağlılığı Ölçeği'nden Aldıkları Puanların Varyans Analizi Sonuçları	**44**
Tablo 3.	Öfke İçe Atma Düzeylerine Göre Öğrencilerin Arkadaş Bağlılığı Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama Ve Standart Sapma Değerleri İle N Sayıları	**44**
Tablo 4.	Öfke İçe Atma Düzeyleri Farklı Olan Öğrencilerin Arkadaş Bağlılığı Ölçeğinden Aldıkları Puanların Varyans Analizi Sonuçları	**45**
Tablo 5.	Öfke Dışa Düzeylerine Göre Öğrencilerin Arkadaş Bağlılığı Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama Ve Standart Sapma Değerleri İle N Sayıları	**45**
Tablo 6.	Öfke Dışa Düzeyleri Farklı Olan Öğrencilerin Arkadaş Bağlılığı Ölçeğinden Aldıkları Puanların Varyans Analizi Sonuçları	**46**
Tablo 7.	Öfke Kontrol Düzeylerine Göre Öğrencilerin Arkadaş Bağlılığı Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama Ve Standart Sapma Değerleri İle N Sayıları	**46**
Tablo 8.	Öfke Kontrol Düzeyleri Farklı Olan Öğrencilerin Arkadaş Bağlılığı Ölçeğinden Aldıkları Puanların Varyans Analizi Sonuçları	**47**

EKLER LİSTESİ

EK:1 Valilik Onayı …… 67
EK:2 Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeği …….……..……..…. 68
EK:3 Arkadaş Bağlılık Ölçeği ……..…… 70

BÖLÜM I

GİRİŞ

Ergenlik dönemi, biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı, çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemidir. Ergenlik kavramı; tanımı, gruplandırılması ve yaş dilimleri bakımından değişik toplumlarda ve dönemlerde değişik yaklaşımlarla ele alınmıştır. Sosyo-ekonomik koşullar, sağlık, beslenme, iklim ergenliğin başlama yaşını etkiler. Ergenlik, ülkemizde kızlarda 10/12 erkeklerde ise 12/14 yaşlarında başlar (Yazgan İnanç, Bilgin ve Atıcı,2004).

Ergenlerin çoğu, daha fazla özgürlük, bağımsızlık ve sorumluluk isterler ve bunları yüklenmeye de hazırdırlar. Onları etkileyen karar verme süreçlerine daha çok katılmak ve hayatlarını daha fazla kontrol edebilmek isterler. Artık ait olmadıklarını hissettikleri çocukluk dönemi kurallarının tekrar tartışılması ve tanımlanması için can atarlar (Mackenzie, 2000).

Ergenlik, insan gelişiminin en önemli dönemlerinden birisidir. Bu dönemde birey hem kişisel, hem de sosyal gelişimini hızlı bir şekilde sürdürür. Ergen kendine bakış açısını çevresinden aldığı geri bildirimlerle biçimlendirir. Bu dönemde ergen için en önemli geri bildirimler ve mesajlar öğretmenleri ve anne babaları tarafından değil, arkadaşları tarafından verilir. Bu nedenle ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkileri önemli bir yere sahiptir.

Ergenlik döneminde, arkadaş/akran gruplarının etkisi son derecede önemlidir (Yavuz, 1986). Çocuklar anne-babaları, kardeşleri ve akranları gibi çeşitli kişilerle ilişkiye girerler. Çocukların akranlarıyla ilişkilerini diğer ilişkilerden ayıran iki özellik; eşitlik ve güç düzeyleridir. Akranlarla kurulan ilişkiler, genel anlamıyla eşitler arasındaki ilişkilerdir (Erwin, 2000).

Yörükoğlu'na (1998) göre çocukların arkadaşlığa verdikleri önem, ana ve babaların arkadaşlığa verdikleri önemden çok daha büyüktür. İtilen ya da küme dışında tutulan çocuk çok mutsuzdur. Arkadaşlarca aranıp benimsenmek oldukça önemlidir.

Ailelerin baskısına karşılık arkadaş çevresi; sorun alanları da aşağı yukarı benzer olduğundan, sorunlara birlikte çözümler aranan, güven verici bir dost ortamıdır. Yaşıtlarla arkadaşlığın verdiği güven, bu çağda çok önemlidir. Çünkü çocuk, birey olarak çözümleyemediği çatışmaları, arkadaş grubunun çözmesi ile rahatlar (Şemin, 1992).

Crockenberg'e (1993) göre, erken çocukluk dönemindeki ana baba-çocuk ilişkileri, kişinin gelişimini, diğer insanlarla ilişkilerini ve psikolojik uyumunu etkilemektedir. Bowlby, çocuğa bakan kişi ile çocuk arasında kurulan sosyal bağın normal gelişim için oldukça önemli olduğunu bulmuştur. Bowlby'e (1969, 1973) göre, çocuk ile temel bakım veren kişi arasında bağlanmanın oluşmasındaki temel etmenler; a) insanları ve hareket eden nesneleri tercih etmeye yönelim, b) daha sık gördüklerini diğerlerinden ayırt etmeyi öğrenme, c) tanıdıklarına yaklaşma ve tanımadıklarından uzak durma, d) istendik sonuçları getiren davranışları diğerlerinden ayırt etme ve bu davranışları arttırmadır (Akt; Kapçı ve Küçüker, 2006).

Ainsworth (1969) ise bağlanmayı, bir insanın başka bir insana karşı geliştirdiği şefkatli bir bağ olarak ifade etmiştir (Genuis ve Oddone, 1996). Erwin (2000) ise, bağlanmayı biyolojik açıdan ele almış ve çocuğun uyum sağlayıcı yönünü geliştirmek ve türünün devamlılığını sağlamak amacıyla tasarlanmış bir mekanizma olarak tanımlamıştır.

Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall (1978), bebek ve anne arasındaki bağlanma süreciyle ilgili olarak üç farklı bağlanma stili tanımlamışlardır. Onlara göre bu stiller; annenin, bebeğin kendisine gereksinim duyduğu anda yanında olması ve koruma sağlaması ile, gereksinimlerine duyarlı olması ve doyum sağlamasıyla ilişkilidir. Güvenli bağlanma stiline sahip bebekler, anneleriyle olan yakınlık ve ayrılık durumlarında gerginlik yaşamazlar; kaçınan bağlanma stiline sahip bebekler, annelerine karşı mesafelidirler ve kendi kendine "yetebilmeye" aşırı önem verirler; kaygılı/kararsız bağlanma stiline sahip bebekler ise, anneleriyle ilişki kurma ve yakınlaşma sürecinde birbiriyle tutarlı olmayan girişimlerde bulunurlar ve çok kısa süreli ayrılıklara bile katlanamazlar (Calamari ve Pini, 2003).

Bağlanma kuramı, insanların kendileri için önemli olan diğerleriyle güçlü duygusal bağlar kurma eğiliminin nedenlerini açıklayan bir yaklaşımdır. Duygusal bağ

kurma eğilimi ve gereksinimi, yeni doğan bebeklerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli ve gelişimsel açıdan işlevsel olan bağlanma sistemini ifade eder. Bağlanma sistemi, bebeklerin onlara bakan kişiye/kişilere fiziksel yakınlığını güçlü tutarak hem kendilerini çevreden gelebilecek tehlikelerden korumasına yardım eder hem de onlara çevreyi keşfetmeleri için gerekli koşulları sağlar. Annenin ulaşılabilirliği tehdit edildiği anda bağlanma sistemi otomatik olarak etkinleşir. Bu durumda, annenin çocuğa göstereceği tepkilerin kalitesine bağlı olarak etkinleşen bağlanma sistemi, ya anne ile temasın yeniden kurulmasını ve ilişkinin onarılmasını kolaylaştırır ya da sonuçta çocukta kaygı ve huzursuzluk yaratacak olan ayrılığı protesto tepkileri ortaya çıkar. Annenin, çocuğun gereksinimlerine duyarlı olup olmaması; çocuğun kendisini özen gösterilmeye ve sevilmeye değer görebilmesi ile, diğer insanları, kendi gereksinimlerinde doyum sağlayacak ve özen gösterici olarak algılaması sürecinde önemli bir faktördür (Zimmermann, 2003).

Bireylerin, ilk ilişkileri aracılığı ile edindikleri bağlanma stilleri özellikle ergenlik ya da ön ergenlik döneminde ebeveynler dışındaki sosyal çevreye genellenir. Bu genellemelerin daha sonraki yetişkin ilişkilerini de önemli oranda belirlemesi yüzünden, ergenlik ya da ön ergenlik sürecinde bireylerin sürdürdükleri ilişkilerin ne tür bağlanmalardan beslendiğini saptamak, sonraki dönemlerdeki ilişkilerin seyrini tahmin etmede önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir (Delen, 2003).

Ergenlik çağındaki aile bireyleri ile yaşanan güvenli ilişki, ergenin kendi arkadaşları ve diğer yetişkinlerle ilişki kurarken kendine güvenmesini sağlar. Ebeveynlerle yaşanan güvenli ilişki, ilkokula ya da ortaokula başlama gibi geçiş dönemlerinde kişinin kendini yeterli görmesinde oldukça önemlidir (Sprinthall ve Collins,1995).

Güvenli bağlanan çocuklar, olumlu kendilik değeri ve kendine güven geliştirirler. Kendi yetenekleri dahilinde başarıyla sorunların üstesinden gelebilirler (Wenar, 1994). Kobak ve Sceery'e (1988) göre güvenli bağlanma biçimine sahip ergenler, daha az çaresiz, daha az endişelidirler ve akranlarına karşı daha az düşmanca davranırlar (Zimmermann, Maier, Winter ve Grossmann, 2001).

Grossmann ve Zimmermann'a (1999) göre ise, farklı yaş düzeylerindeki bağlanma düzeyi, karmaşık bir problemin çözümü sırasında yaşanan olumsuz duygu ve

deneyimler, yakın arkadaşlarının birlikte olmayı isteme veya istememeleriyle yakından ilişkilidir. (Akt; Zimmermann, Maier, Winter ve Grossmann, 2001).

Ergenler, gelişimleri gereği tüm ilişkilerini analiz etmeye ve içsel modellerini değiştirmeye başlarlar. Ergenlik dönemindeki bağlanma ilişkisinde, çocukluk döneminde yaşanan bağlanma ilişkileri ile ilgili duygu ve düşüncelerin organizasyonu söz konusudur. Ergenin bağlanma ilişkisi ile ilgili algısı diğer bireylerle ilişkisini etkiler. Eğer ergen güvenli bağlanma ilişkisine sahipse, akran ilişkilerini de güvenli bir şekilde algılayacak ve böyle yaşayacaktır (Carlivatti, 2001).

Bunların yanı sıra bağlanma ilişkisi, ergenlik döneminde ergenin diğer insanları algılamasını ve onlarla ilişki kurmasını etkilemeye devam eder. Güvensiz bağlanmış ergenler, ergenlik yılları boyunca başkalarıyla etkileşimde zorluklar yaşarlar. Ergenlik dönemi bir değişim dönemi olduğu için ergenler bu dönemde, ebeveynlerini bağlanma figürü olmaktan uzaklaştırıp, kendilerine başka figürler oluşturmaya başlayacaklardır. Bu dönemde ergenler için akran ilişkileri ön plana çıkacaktır. Ergenlik dönemindeki bağlanma ilişkisi, Bowlby'nin tanımladığı çocukluk dönemi bağlanma ilişkisinden farklıdır. Çocukluk döneminden sonra bağlanma ilişkisinin niteliği, kişinin kendi bağlanma ilişkileri ile ilgili algıları ve düşüncelerini bütünleştirmeye doğru kayacaktır (Steinberg, Mounts, Lamborn ve Dombush, 1991).

Bowlby (1969) ergenlik dönemindeki temel değişimlerin bağlanma davranışını etkilediğini ifade etmektedir. Ergenler bu dönemde öğretmenlerine ya da arkadaşlarına bağlanabilirler. Ergenler arkadaş ya da öğretmenleri ile güvenli bir bağ geliştirdikleri takdirde ergenlik dönemi problemlerini daha rahat aşacaklardır. Bowlby (1989) aynı zamanda tüm yaşlardaki insanların, güvenli bağlanma ilişkisi geliştirdikleri taktirde, yaşadıkları döneme daha rahat uyum sağlayacaklarını belirtmiştir (Akt; Carlivati, 2001).

Akran ilişkilerinin önemi yaşın ilerlemesiyle birlikte artar ve değişir. Küçük çocuklar açısından, anne-babalarla kurulan ilişkiler, akranlarla kurulan ilişkilere göre çok daha önemli bir ilgi ve destek kaynağıdır. Fakat çocukluğun ortalarından yetişkinliğe geçilirken, bu kalıp değişmeye başlar ve akranlarla kurulan ilişkiler giderek kalıcı, mahrem ve kişisel bakımdan önemli bir yer tutmaya başlar. Ergenliğin başlamasından, ergenliğin orta dönemine kadar, yakınlık ve sosyal destek kaynağı olma

açısından akranlarla kurulan ilişkiler anne-babalarla ilişkilerin yerini almış durumdadır (Furman ve Buhrmester, 1992; Akt, Erwin, 2000).

Arkadaş kümelerine giremeyen ya da yaşıtlarıyla baş edemeyen çocuk, kendisinden küçüklerle oynar. Kimi güvensiz çocuk da, tek bir arkadaş dışında kimseyle oynamaz. Saldırgan çocuklar arkadaşlarıyla sürekli çekişme içine girerler. Arkadaşlık ilişkisini hep kendi yararlarına kullanmak çabasındadırlar. Kendilerini kabadayılıkla benimsetmeye, üstünlük kurmaya çalışırlar. Amaçlarına erişemeyince, ya kavga ederler, ya da arkadaş değiştirmek zorunda kalırlar. Arkadaş kümelerinden dışlandıkça da, daha hırçın ve daha kuşkulu olurlar (Zimmermann, 2003).

Ergenlik dönemi boyunca güvenin ve ergenlerin karşılıklı olarak kendilerini açmasının önemi artar. Bu yüzden, ergenlerin dostlukları ilerledikçe, bağlanmadaki farklılıklar ile arkadaşlık kalitesindeki farklılıklar, daha fazla paralellik gösteriyor olabilir. Ayrıca ergenlik boyunca bağlanmanın toplumsal yeterlilikle ilişkili olduğuna dair sağlam kanıtlar vardır (Allen ve Land, 1999; Akt, Zimmermann, 2003). Bununla birlikte, ergenlik döneminde bağlanma ve yakın dostluklar arasındaki ilişkide odaklanan çalışmalar çok azdır (Zimmermann, 2003).

Grossmann ve Zimmermann'a (1999) göre, bağlanma davranışının ana amacı psikolojik güvenliğin yeniden tesisidir. Çocuklukta ve çocukluk boyunca bağlanma, çocukların duygularını düzenleme işlevi görür. Çocuklar, anneleri ile etkileşimleri süresince, duygularını nasıl ve ne zaman ifade edeceklerini, annelerine karşı olumsuz duygularını açıklayıp açıklayamayacaklarını, acı durumlarında nasıl tepki göstereceklerini ve kendilerini rahatlatacak tepkiler vermeyi öğrenirler. Güvenli bağlanan çocuklar, olumsuz duygulardan kurtulup rahatlamak için, etkili baş etme becerileri geliştirirler. Karşıt olarak güvensiz bağlanan çocuklar, davranışlarıyla da ifade ettikleri gibi, etkisiz baş etme becerileri gösterirler (Spangler ve Schieche, 1998). Bu farklı davranış modelleri, sadece sosyal etkileşim modeli olarak değil,aynı zamanda duygusal düzenlemenin bir modeli olarak da yorumlanabilmektedir (Akt; Zimmermann, Maier, Winter ve Grossmann, 2001).

Duygu, organizmanın fizyolojik uyaranlar karşısında bütünsel bir tepki olarak yaşadığı farkındalık durumu, uyarıcılara karşı verilen içsel ve öznel tepkidir. Bu içsel ve öznel tepkiler, çeşitli davranışsal tepkilerin ortaya çıkmasına sebep olurlar. Duygusal

gelişme, uyarıcılara karşı içsel ve öznel tepkilerin gelişimi ve davranışların bu tepkilere koşullanması anlamına gelmektedir. Duygular, insan davranışı üzerindeki etkileri nedeniyle, bireyin başka insanlarla ilişkilerini de etkilemektedir. Bu nedenle erinlerin davranışları, ergenin duyguları ve duygulanımları incelenerek açıklanabilir (İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2004).

İnanç, Bilgin ve Atıcı'ya (2004) göre duygular üç grupta toplanabilir. Birinci grupta olumlu duygular olan sevgi, şefkat, mutluluk ve zevk duyguları yer alır. İkinci grupta engelleyici duygular olarak bilinen endişe, kaygı, keder, üzüntü, suçluluk, pişmanlık, utanç ve iğrenme duyguları bulunmaktadır. Üçüncü grup ise, düşmanlık duyguları olarak adlandırılan öfke, nefret, kıskançlık gibi duygulardan oluşmaktadır.

Öfke, bireyin planları, istek ve ihtiyaçları engellendiğinde ve haksızlık, adaletsizlik ve kendi benliğine yönelik bir tehdit algıladığında yaşanan temel duygulardan biridir. Öfke bireyin kendini savunmak ve karşıdakini uyarmak amacıyla ortaya koyduğu bir duygulanım biçimidir. Öfkenin ortaya konulması; yapıcı veya yapıcı olmayan bir şekilde sözel ya da davranışsal veya fizyolojik bir biçimde olabilir (Kısaç,1997).

Calamari ve Pini'ye (2003) göre öfke, çoğunlukla korku ile bağlantılı, içe yönelik veya dışa vurulan, kontrollü veya çözümlenmiş olan temel bir duygu olarak düşünülür. Kalogerakis'e (2004) göre öfke tepkisi bütün yaşlarda ve bütün kültürlerde görülen doğal bir tepkidir. Schiraldi ve Hallmark Kerr'e (2002) göre ise öfke; evrensel, doğal ve anlaşılabilen bir duygudur.

Rowe, Almeida ve Jacobson (1999) yaptıkları bir çalışmada, ergenlerin saldırgan davranışlarının aile ve akranlarıyla olan ilişkileri ile ilgili olduğunu bulmuşlardır. Patterson, DeBaryshe ve Ramsey'e (1989) göre, arkadaş bağlılığı olması gerekenden az olan ergenler, şiddete eğilimi olan akranları seçerler. Bu seçim çoğunlukla daha düşük akademik başarı ve okul başarısızlığıyla sonuçlanır.

Öfke ile uğraşan uzmanlar, bir çok konuda anlaşmazlık içinde olsalar bile, bazı önemli konularda anlaşmışlardır. Bunlar: 1) Öfke doğal, normal ve insana özgü bir duygudur; 2) Duygular ve davranışlar yaygın olarak karıştırılsa bile, öfke bir davranış tarzı değildir; 3) Kronik öfke sağlık için tehlikeli olabilir; 4) Öfkeyi çoğu kez ortaya

çıkmadan tehlikesiz hale getirebiliriz ve getirmeliyiz; 5) Öfkemizi ifade etmemiz gerektiği zaman, bunu intikamla değil, çözüme yönelik olarak etkin bir şekilde yapmayı öğrenmeliyiz (Alberti ve Emmons,2002).

Burney'e (2006) göre, ergenlerin öfkelerini ifade etme biçimleri; cinsiyet, sınıf düzeyi ve etnik kökene göre farklılıklar göstermektedir. Burney (2006), yaptığı bir çalışmada; erkek ergenlerin reaktif öfke ve araçsal öfke bakımından kız ergenlerden daha yüksek puanlar aldıklarını, ancak kız ergenlerin öfke kontrolünde daha yüksek puanlar aldıklarını gözlemlemiş, bunu da toplumsal nedenlerle açıklamıştır.

Kızlar ve erkekler eşit sıklıkta öfkelendikleri halde, kızların öfke ifadelerinde toplumsal kısıtlamalar mevcuttur (Eagly ve Steffen, 1986). Erken çocukluk döneminden itibaren kızlar çatışmaları çözmek için uyumlu ilişkiler geliştirmeye başlarlar. Kadınsı cinsiyet rolünün gelişiminde toplumsal kurallarda uyumlu olmanın öneminin altı çizilir (Lever, 1976; Miller, 1991; Surrey, 1991). Ebeveynler, çocuğun cinsiyetine bağlı olarak kabul edilebilir ve kabul edilemez duygu örüntüsünü vurgulayarak, bu cinsiyet rolünün önemi üzerinde daha fazla durmaktadırlar. Fivush ve Kuebli'nin (1992) duygu etiketlemesi üzerinde yaptığı çalışmalarına göre "yaramazlık" durumunda anneler kız çocuklarına kızmakta, erkek çocuklarını ise çılgın olarak nitelendirmektedirler. Bu cinsiyet rollerinin ayrımı oldukça etkili görünmektedir. Örneğin Perry, Perry ve Weiss (1989) kızlar ve erkeklerle yaptıkları bir çalışmada, saldırgan davranışlarda bulunan kız çocukların erkeklere göre daha az onaylandıklarını ve daha fazla cezalandırıldıklarını kanıtlamışlardır. Mills ve Rubin'e (1992) göre, ana sınıfından ilkokula geçen çocukların anneleri, kız çocuklarının saldırgan davranışlarına, erkek çocukların saldırgan davranışlarına göre daha az toleranslı davranmaktadırlar. Bu araştırmaların ışığında kızlar, olumsuz sosyal tepkiler nedeniyle öfkelerini içselleştirmektedirler. Ancak kadın ve erkekler yetişkinlikte, çatışma çözmedeki başarısızlık, kontrol kaybı ve suça eğilim bakımından eşitlenirler (Campbell ve Muncer, 1994). Böylece öfke ifadesinde kızlar ve kadınlar arasında bir ikilem oluşur. Ayrıca kadınlar, öfkelerini ifade ettikleri durumlarda, sosyal red ve duygusal acı yaşarlar (Akt; Hatch, Forgays ve Kirby, 2001).

1.1. Problem

Çocuğun erken yaşlarda oluşmaya başlayan kişilik gelişiminde, çocuğun anne ve babasıyla kurduğu iletişimin önemi oldukça büyüktür. Wenar'a (1994) göre ebeveyn ve çocuk arasındaki sevgi bağı, çocukluk dönemindeki gelişimsel yönü belirleyen en önemli temel değişkendir. Önemli olan bu bağın, bebeklikte nasıl kurulduğu ve çocukluk döneminde nasıl geliştiğidir. Oldukça temel bir yere sahip olan bu ilişki bağına "bağlanma" adı verilmektedir. Bağlanma, yakınlığı koruma gereksinimi, ayrılmaya ilişkin duyulan üzüntü, kayıplarda duyulan keder, güvenlik gibi daha sonra oluşan duygusal bağlarda önemli bir bileşendir.

Bağlanma, bir çocuğun, kendisine bakan ya da ihtiyaçlarını karşılayan kişiye yönelik duygusal bir bağ arayışına karşılık gelen ve onun canlı kalması için gerekli olan bir duygusal süreçtir. Tüm bebekler birine güvenli bir bağla bağlanma ihtiyacındadırlar, çünkü, biyolojik olarak var olabilmeleri ve sonraki dönemlerde biyolojik olarak soylarını devam ettirebilmeleri buna bağlıdır. Kaldı ki, bağlanma ihtiyacı sadece biyolojik nedenlerden ötürü de değildir. Bir çocuğun yetişkin yaşamına hazırlanabilmesi ve yetişkin toplumsal yaşamın gerektirdiği ilişkilerin sorumluluğunu üstlenebilmesi de bağlanma sayesinde olur. Bu nedenle bağlanma kuramının temel varsayımı, "doğumlarında aşırı olgunlaşamamışlıkları nedeni ile bebeklerin, yalnızca bir yetişkin onlara bakmaya ve korumaya istekli olursa yaşayabilecekleri gerçeği" üzerine kuruludur (Hazan ve Shaver, 1994). Evrimci bir bakış açısından yola çıkan Bowlby, doğal ayıklama baskılarının bir sonucu olarak bebeklerin, bir koruyucu ya da bakıcıya yakınlığını sağlama işlevi üstlenmiş davranış şemaları ile dünyaya geldiğini, anne ya da bakıcının da bebeklerin bu davranışlarına karşılık gelen olumlu davranışlar sergileyerek, bebeğin doğuştan getirdiği bu davranış şemalarının ortaya çıkmasını kolaylaştırdığını vurgulamaktadır (Akt; Hortaçsu, 1997).

Anne-çocuk arasındaki ilişki, çocuğun hem çevresini hem de kendi benliğini algılamasında ve değerlendirmesinde önemli bir etkendir. İhtiyaçların uygun bir biçimde karşılanması sonucu çocuk, kendi benliğini değerli bir varlık olarak görür. Çevresini de değer veren ve güvenilir bir çevre olarak algılar. Böylece güven duygusunun temeli atılmış olur. Çocuk, zamanla kazandığı bu güven duygusunu dış dünyaya da yansıtır. Güven ve özerklik duyguları oranında yavaş yavaş çevre üzerinde bir denetim gücü kazanır. Çocukta gelişen güven duygusu ve güven duygusuna bağlı

olarak çevreyi tanıma ve öğrenme eğilimi, çocuğun başta sevgi ve ilgi olmak üzere tüm temel ihtiyaçlarının annesi tarafından zamanında karşılanmasıyla doğrudan ilişkilidir (Yavuzer, 2000).

Son zamanlarda yeni kuramcılar, son çocukluk ve ergenlik dönemlerindeki bağlanmanın gelişimsel değişimleri hakkında çalışmalar yapmışlardır. Erken ergenlikte ebeveynlerden bağımsızlaşma, önemli bir gelişimsel görev olarak görülmektedir (Lieberman, Doyle ve Markiewicz, 1999). Çocuk, ergenlik dönemine girerken, akran ilişkileri ön plana çıkar (Erwin, 2000).

Ergenlik çağındaki aile bireyleri ile yaşanan güvenli ilişki, ergenin kendi arkadaşları ve diğer yetişkinlerle ilişki kurmasında kendine güvenmesini sağlar. Ebeveynlerle yaşanan güvenli ilişki, ilkokula ya da ortaokula başlama gibi geçiş dönemlerinde kişinin kendini yeterli görmesinde oldukça önemlidir (Sprinthall ve Collins,1995).

Hortaçsu'ya (1997) göre ilkokul çağlarındaki anne-baba-çocuk ilişkileri çocuğun ilerideki uyumunu etkiler. Özellikle annelerinden ilgi görmeyen ve anneleri ile ilişkilerinde başkaları ile olumlu ilişkiler yürütme becerisi edinemeyen çocuklar, arkadaşlık ilişkilerinde sorunlu olabilmektedirler. Hazan ve Shaver'a (1994) göre ise, eğer ergenler bebeklik ve çocukluk çağında anne-babanın sorumlu olduğu bazı işlevleri yerine getirmeye, duygusal destek ve güvenlik için aynı gereksinimleri doyurmaya başlarsa, bir noktadan sonra bağlanma ana babadan akranlara geçecektir. Bağlanma işlevlerinin hepsi birden aynı anda yön değiştirmez. Yavaş yavaş ve birer birer ana-babadan akranlara geçiş olur. Bağlanma ilk olarak güvenlik arayışı ile başlar, akranlara yöneldikçe çevreyi tanıma ve toplumsallaşma gereksinimlerine dönüşür.

Kişilik özelliklerine bağlı olarak bazı çocuklar, olaylar karşısında daha çabuk hayal kırıklığına uğrarlar ve hoşnutsuzluklarını olumsuz ifadelerle dile getirirler. Güçlü istekleri olan çocuklar eğer öfkelerini ve olumsuz duygularını denetlemezlerse, daha fazla güçlük yaşarlar ve kendilerini denetlemeyi öğrenmek konusunda daha fazla zorlanırlar (Yavuzer, 2004). Akranlarıyla sağlıklı iletişim kuramayan çocuklar, gruplardan dışlanırlar ve kendilerini daha da mutsuz hissederler ve böylece öfkeleri daha fazla artar.

Öfke, insanın mutluluk, üzüntü, korku ve nefretten oluşan beş temel duygusundan birisidir. Ayrıca öfke, günlük yaşamda birçok kişinin çoğu zaman yaşadığı bir duygudur. Buna rağmen, yine de birçok insanın öfkeleri yüzünden başları derde girmekte ve bir dizi problemle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bunun sonucu olarak ve sahip olunan kültürel yapının etkisiyle de, birçok kişi öfkelenmekten korkar veya öfkelerini göstermek istemezler. Oysa öfkenin bastırılması, var olan enerjinin içe döndürülmesidir ve bu da bireyin kendisine ve çevresine zarar verir (Kısaç,1997). Schiraldi ve Hallmark Kerr'e (2002) göre öfke; evrensel, doğal ve anlaşılabilen bir duygudur. Tafrate, Kassinove ve Dundin'e (2002) göre ise öfke, hemen hemen bütün insanların, başkalarının istenmeyen ve beklenmeyen davranışlarına karsı yanıt verdikleri temel bir duygudur.

Ergenlerin aileleriyle olan iletişim eksiklikleri de, kendine zarar verme ve bunalımla yakından ilişkilidir (Hurd, Tullpch, Blizzard ve Pinkus, 1997). Ayrıca ergenin saldırgan davranışları, aile ve akranlarıyla olan ilişkileriyle alakalıdır (Rowe, Almeida ve Jacobson, 1999). Ergenle arkadaşları arasındaki ilişki ile antisosyal davranış birbiriyle alakalı da olsa (Kazdin, 1993), çoğunlukla ebeveynle olan ilişkinin özelliğine bağlıdır (Gold ve Yanof, 1985; Roming ve Bakken, 1992). Arkadaşlık ilişkileri olması gerekenden az olan ergenler, şiddete eğilimli akranları seçerler. Bu seçim ise, çoğunlukla daha düşük akademik başarı ve okul başarısızlığıyla sonuçlanır (Patterson, DeBaryshe ve Ramsey, 1989; Akt, Silver, Field, Sanders ve Diego, 2000).

İlgili literatür incelendiğinde, öfke (Özer, 1994; Rumbaugh Whitesell ve Harter, 1996; Further, Galen ve Underwood, 1997; Kısaç, 1997; Silver, Field, Sanders ve Diego, 2000; Hatch, Forgays ve Kirby, 2001; Lutwak, Panish, Ferrari ve Razzino, 2001; Campano ve Munakata, 2004; McKinnie Burney, 2006) ve bağlılık (Waters, Wippman ve Sroufe, 1979; Elicker, Englund ve Sroufe, 1992; Kobak, 1993; Van Ijzendoorn ve Bakersmans-Kranenburg, 1997; Peterson, Bush ve Supple, 1999; Repinski ve Zook, 2001; Zimmermann, Maier, Winter ve Grossmann, 2001; Calamari ve Pini, 2003; Zimmermann, 2003; Allen, Porter, McFarland, Marsh ve McElhaney, 2005) hakkında bir çok araştırma yapıldığı görülse de, öfke ve arkadaş bağlılığının ikisini birlikte inceleyen araştırmaya (Repinski, Zook, 2001; Zimmermann, 2003) pek rastlanmamaktadır. Bu nedenle bu araştırmanın problemi; ilköğretim 8. sınıfta

okumakta olan erinlerin öfke tepkileri ile arkadaş bağlılığı arasındaki ilişkiyi incelemektir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin öfke tepkileri ile arkadaş bağlılığı arasındaki farkın incelenmesidir.

1.3. Araştırma Soruları

1. Öğrencilerin Sürekli öfke düzeylerine göre Arkadaş Bağlılığı Ölçeği puanları aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Öğrencilerin içe yönelik öfke düzeylerine göre Arkadaş Bağlılığı Ölçeği puanları aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
3. Öğrencilerin dışa yönelik öfke düzeylerine göre Arkadaş Bağlılığı Ölçeği puanları aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
4. Öğrencilerin öfke kontrol düzeylerine göre Arkadaş Bağlılığı Ölçeği puanları aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Her insanın yaşamının en önemli evrelerinden birisi olan ergenlik dönemine ait özelliklerin bilinmesi ve yorumlanması son yıllarda önem kazanmıştır. Bu ergenlik dönemi özelliklerinin bağlanma biçimlerinden kaynaklanıp kaynaklanmadığını anlamak; öfke gibi, kontrol edilmezse olumsuz sonuçlar yaratabilecek duyguları düzenleyerek, olumlu hale getirmek açısından oldukça önemlidir.

Öfke, denetlenmesi ve ortaya çıkmasının engellenmesi çok zor olan bir duygudur. Öfke ile mücadele etmek, öfke denetimi kazanmak, ruh sağlığı açısından oldukça önemlidir. Çünkü sürekli öfkelenen birey huzursuz ve mutsuz olacaktır. Baltaş ve Baltaş'a göre (1987), insanın neden öfkelendiği ile ilgili olarak, her dönemin kendine özgü engellenmeleri vardır. Çocukluk dönemindeki eğitim ve çocuğun isteklerinin karşısına dikilen yasaklar onu öfkeye sürükler.

Ancak öfkenin sebepleri hakkındaki en iyi açıklamalar Bowlby'nin geliştirdiği "Bağlanma Kuramı" tarafından açıklanmaktadır. Bağlanma kuramı, insanların kendileri için önemli olan diğerleriyle güçlü duygusal bağlar kurma eğiliminin nedenlerini açıklayan bir yaklaşımdır (Bretherton, 1992). Hazan ve Shaver'a (1994) göre ise bağlanma, bir çocuğun, kendisine bakan ya da ihtiyaçlarını karşılayan kişiye yönelik duygusal bir bağ arayışına karşılık gelen ve onun canlı kalması için gerekli olan bir duygusal süreçtir.

Ainsworth ve arkadaşları üç tür bağlanma stili tanımlamışlardır: Güvenli bağlanma stiline sahip bireyler, insanlarla yakın ilişkiler kurmaktan ve onlara bağlı olmaktan dolayı kendilerini rahat hissederler. Kaçınan bağlanma stiline sahip bireyler, insanlara yakın ve bağlı olmaktan dolayı huzursuzluk duyarken, kaygılı/kararsız bağlanma stiline sahip bireyler ise, insanlarla yakın ilişkiler kurmak için yoğun bir istek duymakla birlikte onlar tarafından terk edilme ve reddedilme korkusu yaşarlar (Hazan ve Shaver, 1990).

Spangler ve Schieche'ye (1998) göre, çocuklukta ve çocukluk boyunca bağlanma, çocukların duygularını düzenleme işlevi görür. Çocuklar, anneleri ile etkileşimleri süresince, duygularını nasıl ve ne zaman ifade edeceklerini, annelerine karşı olumsuz duygularını açıklayıp açıklayamayacaklarını, acı durumlarında nasıl tepki göstereceklerini ve kendilerini rahatlatacak tepkiler vermeyi öğrenirler. Güvenli bağlanan çocuklar, olumsuz duygulardan kurtulup rahatlamak için, etkili baş etme becerileri geliştirirler. Karşıt olarak güvensiz bağlanan çocuklar, davranışlarıyla da ifade ettikleri gibi, etkisiz baş etme becerileri gösterirler.

Grossmann ve Zimmermann'a (1999) göre, farklı yaş düzeylerindeki bağlanma düzeyi, karmaşık bir problemin çözümü sırasında yaşanan olumsuz duygu ve deneyimler, yakın arkadaşlarının birlikte olmayı isteme veya istememeleriyle yakından ilişkilidir. (Akt; Zimmermann, Maier, Winter ve Grossmann, 2001).

Güvenli bağlanma biçimine sahip ergenler, daha az çaresiz, daha az endişelidirler ve akranlarına karşı daha az düşmanca davranırlar (Kobak ve Sceery, 1988; Zimmermann, Gliwitzky), (Akt; Zimmermann, Maier, Winter ve Grossmann, 2001).

Bebekliğinde güvensiz bağlanma geliştiren ergen arkadaş kümelerine giremez ya da yaşıtlarıyla baş edemez . Böylece bu tipteki çocuklar, kendisinden küçüklerle oynar. Kimi güvensiz çocuk da, tek bir arkadaş dışında kimseyle oynamaz. Saldırgan çocuklar arkadaşlarıyla sürekli çekişme içine girerler. Arkadaşlık ilişkisini hep kendi yararlarına kullanmak çabasındadırlar. Kendilerini kabadayılıkla benimsetmeye, üstünlük kurmaya çalışırlar. Amaçlarına erişemeyince, ya kavga ederler, ya da arkadaş değiştirmek zorunda kalırlar. Arkadaş kümelerinden dışlandıkça da, daha hırçın ve daha kuşkulu olurlar (Zimmermann, 2003).

Kısaca, her ergenin bağlanma şekli, kendisi ve bağlanma figürü hakkındaki içsel modelin niteliğinin bir göstergesidir. Güvenli bağlananlar, ayrılık durumlarını güvensiz bağlananlara göre daha az tehditkar bulurlar ve bunlar, saplantılı gruplardan daha uzak dururlar (Soares, Lemos ve Almeida, 2005).

Toplumumuzda giderek artan şiddet olaylarının önlenmesinin, bu tepkiyi doğuran sebepleri ortaya çıkarmakla mümkün olacağı düşünülmektedir. Okullardaki şiddet ise; eğitimcilerin, anne babaların, toplum üyelerinin, yasaları düzenleyenlerin ve araştırmacıların dikkatini çekecek canlı bir problem haline gelmiştir (Rose ve Gallup, 1998; Akt, Dykeman 2000).

Bağlanma kuramına göre Zimmermann (2003), ergenlik boyunca bağlanmanın toplumsal yeterlilikle ilişkili olduğuna dair sağlam kanıtlar olduğunu ifade etse de, ergenlik döneminde bağlanma ve yakın dostluklar arasındaki ilişkide odaklanan çalışmalar (Repinski, Zook, 2001; Zimmermann, 2003) çok azdır.

Ergenliğe ilk adımların atıldığı 14-15 yaşlarında öğrencilerin artık ailesinden daha çok önem verdiği arkadaşlarıyla yaşadıkları problemler onlara acı vermektedir. Ergenlerin akranlarıyla olan çatışmalarında yaşanan duygulardan biri olan öfke duygusunun arkadaş bağlılığı üzerindeki etkilerinin farkında olmak, ergenin arkadaşlarıyla olan ilişkilerini daha sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmesi için iyi bir başlangıç olabilir.

Çünkü hem kişiliğin geliştiği, hem de akademik becerilerin kazanıldığı ilköğretim çağında öğrencilerin öfke gibi bir duyguları sebebiyle huzursuz olmaları bütün yaşantılarına yansıyacaktır. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında, ergenlerin neden

öfkelendikleri, öfkelendiklerinde ne yaptıkları ve öfke düzeylerine göre ne tip arkadaşlıklar kurdukları oldukça önem kazanmaktadır. Bu bilgilerin ışığında bu araştırmada; güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin duygularını ifade etme biçimlerinden yola çıkarak, öfke tepkileri ve arkadaş bağlılığı arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı araştırılmak istenmiştir.

Bu araştırma sonucunda öfke tepkisiyle arkadaş bağlılığı arasında bir farkın olup olmadığının saptanarak, bir fark varsa; özellikle okullarda görevli olan psikolojik danışmanlar tarafından, öğrencide var olan öfkenin erken yaşta kontrol edilmesi için gerekli çalışmaların yapılabilmesi açısından yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Dünyadaki ve Türkiye'deki literatür incelendiğinde, öfke tepkileri ile arkadaş bağlılığı arasındaki farkın incelendiği sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır (Repinski, Zook, 2001; Zimmermann, 2003). Ancak bu iki araştırmada da, doğrudan arkadaş bağlılığı ve öfke tepkileri arasındaki fark araştırılmamıştır. Öfke ile ilgili olarak yapılan araştırmaların hemen hepsi, ergenlerin öfkelendiklerinde ne tip davranışlar sergiledikleriyle ilgilidir. Bunun sonucu olarak da bu araştırmada, erinlik döneminde bulunan ilköğretim 8. sınıfta okumakta olan öğrenciler çalışma grubu olarak seçilmiştir.

İlköğretim 8. sınıfta okumakta olan öğrencilerin öfke tepkileri ile arkadaş bağlılığı arasındaki farkın incelendiği bu araştırma, öfke ve arkadaş bağlılığı üzerine daha sonra yapılacak çalışmalar için veri olabilmesi açısından önemli bir çalışma olacaktır.

1.4. Sınırlılıklar

Araştırma 13-14 yaşlarındaki ilköğretim 8. sınıf öğrencilerine uygulanan "Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği" ve "Arkadaş Bağlılık Ölçeği" nden elde edilen veriler ile sınırlı tutulmuştur.

1.5. Tanımlar

Araştırmada yer alan temel kavramların tanımları aşağıda verilmiştir.

Sürekli Öfke: Durumsal öfkenin, genelde ne sıklıkta yaşandığını yansıtan bir kavramdır. Diğer bir deyişle; kişinin genelde kendini nasıl hissettiğini ne derece öfke yaşadığını

ifade etmektir. Bireyin yaşamında, daha sık öfke duygusu yaşama eğiliminde bulunması durumudur (Özer, 1994a).

Durumsal Öfke: Amaca yönelmiş davranışın, engellenmesi veya haksızlık algılaması karşısında ne şiddette gerginlik, kızgınlık, sinirlilik, hiddet gibi subjektif duyumsamaların yaşandığını yansıtan bir duygu durumudur.

Öfke İfade Biçimi: Kişinin öfkesini nasıl yaşadığını ifade etmesidir. Kişi öfkelendiğinde öfkesini içte mi tutuyor, dışa mı yansıtıyor, yoksa kontrol altında mı tutuyor, bunu açıklar (Özer, 1994a).

Öfke Kontrol: Kişinin başkalarıyla ilişkilerinde genelde ne ölçüde sabırlı, soğukkanlı, hoşgörülü, anlayışlı davrandığı, öfkesini ne ölçüde kontrol ettiği veya ne ölçüde sakinleşme eğilimi içinde olduğunu belirten durumdur (Özer, 1994a).

Dışa Yönelik Öfke: Oluşan öfke duygusunun sözel olarak veya davranışa dökülerek dışarıya aktarılmasıdır (Özer, 1994a).

İçe Yönelik Öfke: Oluşan öfkenin dışa vurulması yerine, içte tutulması ve bastırılmasıdır (Özer, 1994a).

Erin: 14-15 yaşlarında, ilköğretim 8. sınıfta okuyan kız ya da erkek öğrenciler.

Bağlılık (Attachment): Bireyin en yakınında olan kişiye duyduğu güçlü duygusal bağdır (Bowlby, 1977;1980). Bireyin yaşamında önemli gördüğü bir ya da birkaç kişiye güçlü, etkili ve sürekli bir duygusal bağ ile bağlanmasıdır (Bowlby,1977; Akt, Bretherton, 1992).

BÖLÜM II

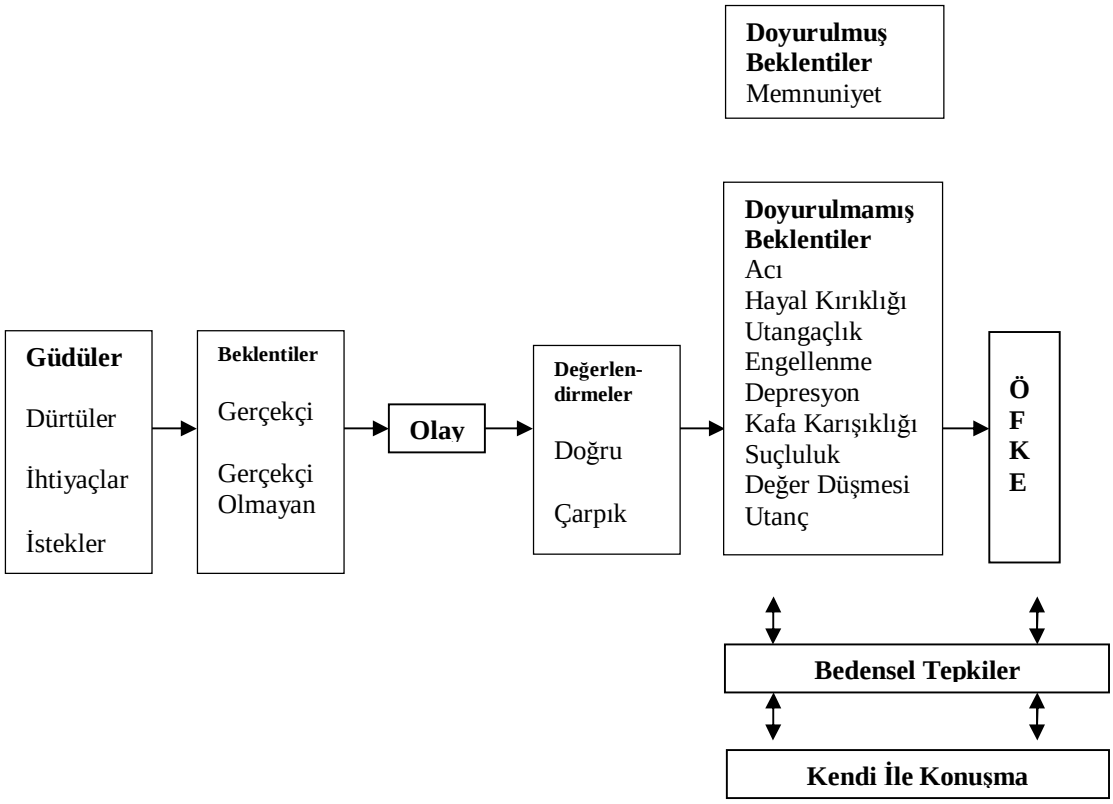
KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde öfke duygusuna ilişkin genel açıklamalar, öfke duygusunu açıklayan kuramlar ve ilgili araştırmalar hakkında bilgiler verilmiştir.

2.1. Genel Açıklamalar

Öfke; incinildiğini, hakların ihlal edildiğini, gereksinimlerin ya da isteklerin doğru şekilde karşılanmadığını, ya da sadece işlerin yolunda gitmediğini gösteren bir iletidir. (Lerner,1985)

Golden'e (2003) göre aileler, çocuklarının öfke duygusuyla nasıl başa çıkacaklarıyla ilgili olarak bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde, sözel veya davranışsal olarak onlara model olurlar. Aynı zamanda çocuklar ve ergenler akranlarından, kardeşlerinden, öğretmenlerinden, toplumdaki diğer kişilerden ve medyadan öfke hakkında çok çeşitli mesajlar alırlar. Bireyler, isteklerinin, ihtiyaçlarının ve beklentilerinin doyurulmadıklarını algıladıklarında öfke tepkisi gösterirler. Öfkeye verilen tepki, bilinçli olup olmadığı, bir güç sağlayıp sağlamadığı, tepkimizi bastırıp bastırmadığına göre değişir. Öfkemiz bir şekilde azalsa, yok sayılsa, bilinç altına itilse bile yok olmaz. Bu anda, öfke içeren fiziksel tepki, içsel konuşma ve duyguların dramatik etkileşimi her şeyden önce gelir ve biz geçmiş deneyimlerimize dayanarak tepki veririz. Aşağıdaki şekilde öfkenin oluşumu şematik olarak gösterilmiştir.

Şekil 1. Öfkenin Oluşumu: Öfke, Bedensel Tepkiler, Kendi İle Konuşma (Golden, 2003)

Öfkeyle ilgili son yıllarda yapılan araştırmalar, biyolojik faktörlerin, ailesel özelliklerin, okul yapısının, akran gruplarının (Debaryshe ve Fryxell, 1998) ve genel anlamda kültürel, sosyal ve ekonomik faktörlerin öfke üzerinde etkili olduğunu vurgulamışlardır (Smith ve Furlong, 1998). Bu bağlamda, öfke yaşantısında ve öfkenin ifade edilmesinde etkili olan bu çeşitli boyutlar veya unsurlar: Fiziksel ve fizyolojik boyut, bilişsel ve sosyal boyut ile tepki ve davranış boyutu şeklinde üç grup altında toplanabilir (Kısaç, 1997).

a) Öfkenin Fiziksel ve Fizyolojik Boyutu: Bu boyut, bireyin herhangi bir engellenme ya da öfke uyandıran bir durum ile karşılaştığında bedeninde oluşan fizyolojik ve fiziksel değişikliklerle ilgilidir (Kısaç, 1997).

b) Öfkenin Sosyal ve Bilişsel Boyutu: İkinci boyut algılanan öfkenin kişinin kendi içinde yorumlanış biçimini açıklar. Diğer bir deyimle, öfke algısındaki sosyal ve bilişsel etkenlerle ilgilidir. Sosyal öğrenme kuramlarına göre, öfke ve saldırganlık

gözlemsel öğrenme, taklit, özdeşleşme, kopyalama ve rol alma yoluyla öğrenilir (Johnson, 1972: 147). Öfke sosyal ilişkilerden olduğu kadar, bireyin bilgi sürecinden de etkilenir. Öfke fizyolojik olarak algılandıktan sonra bireyin tepkisinin ne ve nasıl olacağı sahip olduğu mantıklı ve mantıkdışı inançları, geçmiş yaşantıları ve olayla ilgili çağrışımları tarafından da belirlenir. Kısaca, bir takım düşünce biçimleri bireyin öfke yaşantısını yoğunlaştırır veya zayıflatır (Berkowitz, 1990). Bir başka anlatımla, bireylerin öfke, korku, tedirginlik gibi duygularının nedeni, olayın kendisiyle ilgili olmaktan çok, bireylerin bu olaylarla ilgili takındıkları kavramsal gözlükler ya da zihinlerindeki sembollerdir. Yani, o olayla ilgili olarak yerleşmiş inanç, yorum ve değerlendirme kalıpları ve bunlardan türetilen düşüncelerdir (Özer, 1990: 30). Ellis'e göre de, öfke bireyin sahip olduğu öfkeye neden olan mantıkdışı inançların bir sonucu olarak oluşur ve devam ettirilir. Bu mantıkdışı inançlar da genellikle içinde yaşanılan toplumdan ve aileden gelir. Kısaca, öfke ve öfkenin ifadesi biyoloji ve kültürün, zihin ve bedenin işlevlerinin bir sonucudur (Kısaç,1997).

c) Öfkenin Davranış ve Tepki Boyutu: Algılanan ve yaşanan öfke karşısında bireyler uyarıcının türüne ve sahip oldukları bilişsel yapılarına göre çeşitli tepkiler ortaya koyarlar. Bazı bireyler içinde bulunduğu toplumun ve sosyal sistemin etkisiyle öfkelerini bastırma veya içine atma ya da kontrol etme yoluna giderlerken, bazıları da bunu çeşitli şekillerde ortaya koymaya veya öfkelerini dışa vurmaya çalışırlar (Kısaç,1997).

Bazı insanlar öfkelerini genellikle içine atmayı seçerler ya da bastırma yoluna giderler. Oysa bastırılan duygu insanın kendisine zarar verir. Bastırılmış duygular mide ülseri, yüksek tansiyon gibi psikosomatik tepkilere neden olur. Ayrıca, öfkenin ifade edilmemesi öfkeyi ortadan kaldırmaz, aksine bireyin zarar görmesine neden olur (Ellis, 1992; Akt:Kısaç, 1997).

Bazı insanlar da öfkelerini açıkça ortaya koyma yolunu seçebilirler. Fakat, bu seçimde bazı etkenler önemli rol oynar. Diğer bir ifadeyle, öfke yaşantısı ve öfkenin ifade edilmesi hedefe ve duruma göre değişir. Bir çok insan kendilerinden daha üst statüde olan kişilere ve otorite durumundaki kimselere öfkelerini ifade etmede çoğu zaman zorlanırlar (Cüceloğlu, 1991; Tavris, 1982). İnsanlar genellikle hoşlanmadıkları kişilere daha fazla öfkelenmek eğilimindedirler. Fakat, öfkelerini de daha çok yakınlarına, arkadaşlarına ve sevdiklerine ifade ederler (Kısaç, 1997).

Humprey ve Brooks'a (2006) göre ergenlerin öfkelerini kontrol edebilmelerinde bilişsel davranışçı müdahale oldukça önemlidir.

Calamari ve Pini'ye (2003) göre ifade edilen öfke, kişisel, mesleksel ve aile içi çatışmayı, diğerleri tarafından olumsuz değerlendirilmeyi, olumsuz benlik kavramını ve düşük benlik saygısını açıklayabilir.

Öfke duygusu ve tepkisi psikolojik, fizyolojik ve de patolojik olarak tam olarak tanımlanamamıştır. Diğer bir ifadeyle, öfke duygusu günlük hayatta çoğu zaman yaşanmasına ve gözlenmesine rağmen, henüz bu konudaki ampirik çalışmalar sınırlı sayıdadır. Bu konuda Türkiye'de de çok sınırlı sayıda araştırma olduğu görülmektedir.

Birey, kontrol edemediği, karşı koyamadığı, fiziksel veya sosyal güçlerin (basınçların) etkilerine açıktır ve kendisinin herhangi bir katkısı olmaksızın kaçınılmaz, belirgin duygusal tepkiler gösterir. Yani, duygusal tepkilerin nedeni, bireyin yüz yüze geldiği olaylardır. Tanım şöyle örneklenebilir: Kaygıya neden olan; patronun istekleri, iş mülakatları, eşin veya sevgilinin surat asması, üstlenilen borçlardır. Öfkeye neden olan; sokakta yürürken bizi itip kakanlar, görüşlerimizi benimsemeyenler, trafik kargaşasıdır. Araştırmacının gözlemleri, bireyin yaşamının çoğunu geçirdiği yerleşim merkezi türünün de öfke yaşantısını etkileyen etmenlerden olduğunu göstermiştir. Büyük şehirlerdeki gürültü, trafik sıkışıklığı, mekan darlığı, ekonomik hayatın zorluğu öfke uyandıran etkenler olarak sayılabilir (Özer, 2003). Bütün bu olumsuz etkenler bireyin yaşadığı öfkenin yoğunluğunu arttırır (Kısaç, 1997).

İnsanın neden öfkelendiği esas olarak aynı sebebe dayansa bile, her dönemin kendine özgü engellenmeleri vardır. Çocukluk döneminde eğitim, terbiye ve çocuğun isteklerinin karşısına dikilen yasaklar onu öfkeye sürükler. Ergenlik döneminde, genç iki temel istek arasına sıkışır. Bir taraftan ailesinden kopmak, bağımsız olmak isterken; diğer taraftan güvensizlik ve yetişkinlerin desteğine duyulan ihtiyaç, çatışma ve öfkeye sebep olur. Yetişkinlikte rekabet şartları, sorumlulukların getirdiği zorluklar insanı engeller ve öfkeyi doğurur. Bu arada reddedilme duygusu, insanda şiddetli öfke doğmasına sebep olur. Orta yaştan ileri yaşa geçenlerde, gelecekle ilgili güvensizlik ve bunun getirdiği belirsizlik, yaşın getirdiği sınırlamalar, engellenme duygusuna ve öfkeye yol açar (Baltaş ve Baltaş, 1987).

Dünyayı yorumlama ve duyguların oluşumunda bireyin düşünce yapısı etkin rol oynamaktadır. Arnold'a göre duyguların temelinin anlaşılabilmesi için, bireyin düşünce yapısının anlaşılması gerekmektedir. İnsan için evrensel bir duygu olan öfkenin de bireyin düşünce yapısından etkilendiği kabul edilmektedir (Özer, 1994).

Ergenlik boyunca yapılan çeşitli değerlendirmeler sonucunda arkadaşlığın; karşılıklılık, yakınlık ve güven tarafından karakterize edildiği gözlenmiştir (Kerns, Klepac ve Cole, 1996; Lieberman, Doyle ve Markeiwicz, 1999; Shulman, 1995; Akt, Zimmermann, 2003).

Bağlanma stilleri fikri ilk olarak toplumsal psikolojinin bünyesinde geliştirilmiştir (Mayseless ve Scharf, 2007).

Bağlanma Teorisi, yaşam boyunca kurulan yakın ilişkilerdeki bağlanma stilleri üzerinde yapılan araştırmalara ilham vermiştir (Calamari ve Pini, 2003).

50 yılı aşkın bir süreden beri uzmanlar bağlanmayı araştırmaktadırlar. Pek çok farklı teorik tartışma gerçekleştirilmiş ve farklı yaklaşımlar sunulmuştur. Yaklaşımlardan birini Eric Erikson geliştirmiştir. Erikson'a göre, "güven" duygusunun kurulmasında bebeklerin doğumlarından bir yaşına kadar olan süre önemlidir. Bebek tüm ihtiyaçlarını tutarlı bir şekilde karşılayan kişiye bağlanır ve bu onda güven duygusunu geliştirir. Kendine bakan kişiye güvenen bebekler, iki yaşlarında yaşadıkları kısa ayrılıklardan etkilenmeyebilirler (Berma, Weems, Rodriguezand ve Zamora, 2005).

Diğer bir yaklaşım John Bowlby'in yaptığı araştırmaların sonucunda gelişmiştir. Bağlanma teorisi; bebeğin ilk bakıcısıyla yaşadığı deneyimlerin, ebeveyn-çocuk ilişkisinin haricinde, yakın sosyal ilişkiler geliştirmesinde önemli olduğunu savunur. Bağlanma teorisi çocuğun ebeveyni ile kurduğu güçlü duygusal bağın, yaşamının sonraki dönemlerindeki ilişkilerinde de benzerlik göstereceğini varsayar (Bowlby, 1973). Bağlanma sisteminin belirgin özelliği, güvenlik düzenleme işlevidir. Bir çocuk kendisini streste ve güvensiz hissettiğinde bakıcısından duygusal bir destek arar. Bağlanma teorisine göre, çocuğun kendisi ve bakıcısı hakkında bir içsel çalışma modeli geliştirmesi, bakıcısıyla kurulan etkili veya verimsiz etkileşime bağlıdır. Bağlanmanın ebeveynden, diğer yakın ilişkilere aktarımı, onun daha önceden geliştirdiği içsel çalışma modeline dayanır. Ergenlik sırasında dostluk niteliğindeki büyük gelişimsel

değişimlerden biri, bu ilişkilerdeki karşılıklılık, güven ve duygusal yakınlığın öneminin artmasıdır (Selman, 1980; Youniss ve Smollar, 1985). Erinlikten ergenliğe geçişte, samimiyet ve kendini açma, dostluğun veya yakın arkadaşlığın özelliği haline gelir (Berndt, 2002; Bukowski, 1987). Tecrübelerin önem kazandığı ve benlik değerinin geliştiği bu yaşta dostluk kurabilmenin en önemli koşulları, fikir birliği ve empatidir (Bigelow, 1977; Youniss ve Smollar, 1985), (Akt; Zimmermann, 2003).

Bowbly'ye (1983) göre, bağlanma sisteminin zihinsel temelleri mevcuttur ve bu zihinsel temeller büyük ölçüde değişmeden sonraki kuşaklara aktarılmaktadır. İnsanların yakın ilişki arayışlarını neyin güdülediği konusunda farklı görüşler olsa da, bağlanmanın yakın ilişkileri besleyen bir özellik olduğu savunulmaktadır (Akt; Hazan ve Shaver, 1994).

Bowlby'nin (1969) bağlanma kuramına göre; bebek için anne figürüne bağlılık esastır. Bu figür gerçek anne olmak zorunda değildir. Ancak bakıcı rolünü üstlenen başka birinin olması gerekmektedir. Aynı zamanda, bebek birden fazla anne figürüne de bağlılık geliştirebilir (Bretherton, 1992). Bebek- anne bağı sosyal bir bağdır ve bu bağ karşılıklı olarak sağlanan uyarıcılar tarafından harekete geçirilir. Baş çevirme, ulaşma, ağlama gibi bebek davranışları anneye karşılık vermesi için gönderilen sinyallerdir. Anne-bebek arasında sürekli hale gelen bu geribildirimlerle oluşan bağ, zamanla hem anne hem de çocuk ihtiyaçlarını doyuran bir nitelik kazanır. Bebek annesini ihtiyaçlarını giderici bir nesne olarak görmeyi öğrenir. Sonraki zamanlarda da onunla olan yakınlığını sürdürmeye çalışır (Spangler ve Grossmann, 1993).

Bowlby'nin Bağlanma Teorisi ile işaret ettiği anne-çocuk ilişkisinin evrensel işlevi,çocuktaki bağlanma davranışını incelemek için Ainsworth'a ilham vermiştir. Kendisi, Afrika ve Amerika'da anne ve çocuk ikilileri üzerinde yaptığı araştırmalarda üç farklı bağlanma tipi ayırt etmiştir (Zimmermann, 2003):

Güvenli Tip: Anne genelde sıcak ve tutarlı davranır, bebeğin gösterdiği ihtiyaçlarına yönelik uyarıları (ağlamak, beden dili vb.) hemen farkında olur. Bu tip bağlanmalarda bebekler aktiftirler. Bu çocuklar her durumda açık bir şekilde bağlanma gerçekleştirmektedirler. Annelerinin varlığıyla belirgin bir şekilde huzur buldukları ve yokluğunda sıkıntı yaşadıkları gözlemlenmiştir. Anneleri tarafından yalnız bırakıldıklarında doğal olarak kısmen huzursuz olmakta ancak panik yaşamadan

anneleri ile yakınlık ve temas aramaktadırlar. Tekrar bir araya geldiklerinde kolayca sakinleşmekte ve çevreyi keşfetmeye devam etmektedirler. Okul öncesi dönemde sosyal ve uyumlu çocuklar olarak nitelendirilirler (Zimmermann, 2003).

Güvenli bağlanma, kişinin yaşadığı dünyayı keşfetmesini sağlar (Sprinthall ve Collins, 1995). Güvenli bağlanmış çocuklar genellikle hallerinden memnundurlar ve oyunları esnasında çevreyi tanımaya çalışırlar. Ara sıra annelerine göz atarlar ve onun yanında olduğundan emin olduktan sonra oyunlarına ve keşiflerine devam ederler (Cobb, 2001).

Güvenli bağlanan çocuklar annelerinin başlattığı iletişime açıktırlar ve annelerinden ihtiyaçlarına cevap vermesini beklerler. Anneleri yakınında iken yabancılara sempatik davranırlar ve hatta onlarla olmaktan zevk duyarlar. Araştırmalar bir yaşındaki çocukların %50-70'nin güvenli bağlandıklarını göstermektedir (Erwin,1993).

Ebeveynine güvenli bağlanan bebek, ileriki yıllarda çevresindeki insanlar ve dünya ile, ayrılık kaygılarının yön vermediği ilişkilere girebilir. Bu ilişkilerde yakınlaşma ve uzaklaşmaların yarattığı kaygılara, güven ve güvenlik duyguları ile tahammül edebilir. Güvenli bağlanma, ebeveyn bebekle olmadığı zamanlarda, bebekle kalan bir koruyucu gibidir. Güvenli bebekler yabancı birinin kendi ortamına girişi ile oluşan tedirginliği ilişki çabası ile aşarlar. Bebek yeni bir ilişkiye açıktır. Ebeveyni ortamda olmadığı zaman merak ve keşif çabasını kaybetmez. Güvenli bağlanan kişi hem iç hem de dış dünyasında meraklı ve ilgili bir kâşiftir (Hortaçsu, 2003).

Bağlanmanın güven vericiliğini tatmış olan çocuklar daha sonraki ilişkilerinde de olumlu ve kalıcı beklentiler geliştirirler. Bunların gözünde ilişkiler tatmin edici ve doyurucudur (Erwin, 2000).

Kaçınan Tip: Bu bağlanma tipinin tipik özelliği, çocuğun taleplerine uymadığı için fiziksel temastan kaçınmasıdır. Anne nadiren bebeğin duygularına tepki verir ve genelde onun duygularını görmezlikten gelir. Kaçınan bağlanma ilişkisi geliştirmiş olan çocukların anneleri genellikle sert, ben merkezci kişilerdir ve hatta bebeklerini reddeden veya onlara karşı depresif eğilimli kişiler olabilirler, çocuklarını baş belası olarak görürler (Erwin, 2000).

Anne, bebeğin kendisine bağlanmasından rahatsızlık duyabilir ve onun bağımsız olmasını teşvik eder. Bu tip bağlanma geliştirmiş çocukların anneleri ayrılıktan sonra geri dönünce onları coşkulu bir şekilde karşılamadıkları, annelerinden kaçtıkları ve göz ardı ettikleri, kucaktan hoşlanmadıkları görülse de kucaktan indirildiklerinde tepki gösterdikleri, anneleri odadayken de onunla ilişki kurmadan tek başına oynadıkları gözlenmiştir. Annenin davranışları çocuğun onda güven bulmasını sağlamaz ve çocuklar anneleri ile beraberken çevreyi tanımaya çalışmazlar. Bu çocuklar yabancılara da annelerine davrandıkları gibi umursamaz ve uzak davranırlar. (Erwin, 1993).

Bu çocuklar okul öncesi dönemde kızgın, savunmacı ve diğer çocuklardan uzak çocuklar olarak tanımlanırlar (Ainsworth, 1978; Akt; Zimmermann, 2003).

Kaygılı-Kararsız Tip: Anne belirsiz ve tutarsız davranır. Bu tip bağlanma geliştirmiş çocukların annelerine davranışları gergindir. Anneler bebeğin sinyallerini yanlış değerlendirir ve bebek sık ağlar. Annelerine yakın dururlar buna rağmen korku duymaya devam ederler. Anneleri odadayken annelerinin yakınlığını ararlar ama aynı zamanda kızgın oldukları ve annelerini istemediklerine dair hareketlerde bulundukları, hatta annelerine vurarak ittikleri gözlemlenmiştir. Bu kategorideki bazı çocukların da aşırı pasif oldukları gözlemlenmiştir. Okul öncesi dönemde annesine bağlı ve ondan kopamayan çocuklar olarak tanımlanırlar (Calamari ve Pini, 2003).

Güvensiz bağlanan çocukların anneleri, çocuklarına karşı tutarsız davranışlar gösterdikleri için çocukların davranışlarında da karışıklık görülür. Bazen bağımlı görülürken bazen annesinden kaçınır ve annesinin temasına karşı koyarlar. Bu çocuklar endişeli, çevreyi tanımaya karşı isteksiz ve annesi yanında olduğu zaman bile yabancılara karşı şüpheci olurlar. Kaygılı bağlanmış çocuklar anneleri uzaklaştığı zaman kendilerini sıkıntılı hissederler fakat bir araya geldikleri zaman her ikisi de rahatlamış olduklarını göstermezler. Bu çatışan davranış sonucunda çocuk annesinin yanında kalır fakat herhangi bir fiziksel teması başlatmaz. Bu tür bağlanma bir yaşındaki çocukların %10'da görülür. Bu çocukların bakımında ılımlı ve sabırlı olmak onların güvenli bağlanmalarına neden olur (Erwin, 1993).

Evde yapılan gözlemlerde kaygılı/kararsız bağlanmış bebeklerin bakıcılarının, bebeklerinin ihtiyaçlarına karşı tutarsız davrandıkları, ulaşılamaz ve çoğu zaman bebeklere karşı ilgisiz oldukları görülmüştür. Laboratuar ortamında ise bu bebeklerin

hem kaygılı hem de kızgın oldukları, bakıcılarından ayrı bırakıldıkları zaman sürekli bakıcılarını aradıkları için çevreye karşı ilgisiz oldukları görülmüştür (Hazan ve Shaver, 1994). Yaşamının ilk yıllarında güvenli bağlanma ilişkisi yaşamayan çocuklar, kaygılı ve aşırı bağımlı bir duruma gelebilir ve karşılanmamış beklentilerinin oluşturduğu olumsuzlukları sonraki ilişkilerine taşıyabilirler (Erwin,2000).

Hazan ve Shaver (1990), Ainsworth ve arkadaşlarının (1978) bebeklik dönemindeki bağlanma süreciyle ilgili olarak ortaya koymuş olduğu üç kategorilik sistemi, yetişkinlik dönemindeki romantik aşkı (temelde, tüm sosyal ilişkileri) inceleyebilmek amacıyla geliştirmişler; bu dönemdeki romantik ilişkilerin nasıl biçimlendiğinin, sürdürüldüğünün ve sona erdirildiğinin bebeklik dönemindeki bağlanma süreci çerçevesinde anlaşılabileceğini öne sürmüşlerdir. Ainsworth ve arkadaşlarının geliştirmiş olduğu üçlü bağlanma sistemini romantik ilişkilere de uyarlamışlar ve buna paralel olarak da üç tür bağlanma stili tanımlamışlardır: Güvenli bağlanma stiline sahip bireyler, insanlarla yakın ilişkiler kurmaktan ve onlara bağlı olmaktan dolayı kendilerini rahat hissederler. Kaçınan bağlanma stiline sahip bireyler, insanlara yakın ve bağlı olmaktan dolayı huzursuzluk duyarken, kaygılı/kararsız bağlanma stiline sahip yetişkinler ise, insanlarla yakın ilişkiler kurmak için yoğun bir istek duymakla birlikte onlar tarafından terk edilme ve reddedilme korkusu yaşarlar.

Bağlanma üzerinde yapılan son araştırmalar, bağlanma stilinin çocukluktaki ve ergenlikteki duygu yönetiminden etkilendiğini destekler niteliktedir (Calamari ve Pini, 2003).

2.2. Kuramsal Yaklaşımlar

Bu bölümde öfke ve bağlanma ile ilgili çeşitli yaklaşım biçimlerine yer verilmiştir.

2.2.1 Psikanalitik Kuram

Baron ve Byrne'a göre (1987),içgüdüsel kökenli bu kuramın teorisyenleri bazı önemli noktalarda ayrılsalar da, insan saldırganlığının önlenmesi ve kontrol edilmesi olasılığı üzerinde karamsar olmaları açısından ortaktırlar (Akt; Özkan Olmuş, 2001).

Bu kurama göre insanoğlu bazı davranışlar için programlanmıştır. Bu görüşün en önemli destekleyicisi Sigmund Freud'dur. Freud öfkeyi içgüdüsel olarak tanımlamaktadır ve saldırganlığın, "ölüm içgüdüsü" olarak adlandırdığı biyolojik bir temele dayandığını öne sürmüştür. O'na göre saldırganlık, doğuştan gelen bir özellik olarak kontrol altında değildir ve ölüm dürtüsünün bir ifadesidir. Kişiler, ifade edilmesi gereken ölüm dürtü miktarı ile doğmaktadırlar. Doğrudan ifade engellendiğinde, doğrudan olmayan ifade oluşmaktadır. Saldırgan davranışın ifade edilmediği taktirde, belli türden bir enerji olarak içimizde kalacağını savunan Freud, bir çok davranış bozukluklarının, doğal ifadesini bulamamış saldırganlık eğiliminden kaldığını iddia etmiştir. Dürtü gücü nedeniyle kişiler zarar verici davranmaya ve öfkeye eğilimlidirler. Bu güdü başlangıçta kişinin kendine yönelikken, sonradan dış dünyadaki objelere yönelir. Aynı görüşü paylaşan Lorenz, saldırganlığın ait olunan türle birlikte genetik olarak aktarıldığı görüşünü ileri sürer (Baron ve Byrne, 1987; Çam ve Baysal, 1996; Morgan, 1984; Cüceloğlu, 1998; Akt. Özkan Olmuş, 2001)

Psikoanalitik görüşe göre, kuvvetli duygular içimizde birikir ve dışa çıkma şansını bulamazlarsa günün birinde patlar. Öfke ve diğer duygular ifade edilerek, bu baskı önlenir (Akgül, 2000).

Psikoanalistler çocuğun ilk insan ilişkilerini kişiliğin temel taşı olarak görmektedirler. Her ne kadar on iki ay içerisinde çocukların bir anne figürüne güçlü bir bağ geliştirdiği kabul edilse de bunun nasıl ortaya çıktığı ve hangi süreçlerle elde edildiği, ne kadar devam ettiği ve ya hangi fonksiyonu tamamladığı hakkında görüş birliği yoktur. Çocuğun bağlanmasının doğası ve kökeniyle ilgili dört temel unsur vardır. Bunlar; 1) Çocuğun özellikle yemek ve sıcaklık olmak üzere karşılanması gereken bir takım fizyolojik ihtiyaçları vardır. Bebeğin anne figürüyle ilgilenmeye ve ona bağlanmaya başlaması, annenin çocuğun fizyolojik ihtiyaçlarını karşılaması ve bebeğin anneyi hoş yaşantı kaynağı olarak görmesiyle sonuçlanır. 2) Bebeklerde kendilerini bir insan göğsüne bağlamak, onu emmek ve oral olarak ona sahip olmak için doğuştan gelen bir eğilim vardır. Bebek anneyi göğüsle bağlantılı olarak görür ve ona bağlanır. 3) Bebeklerde bir insana dokunmak ve ona yapışmak için doğuştan gelen bir eğilim vardır. Bu anlamda bir insana bağlanma ihtiyaçları vardır. 4) Bebekler anne rahmini özlerler ve oraya geri dönmek isterler. Bu dört kategoriden en çok kullanılanı birinci kategoridir. Özellikle de Freud'dan itibaren fazlasıyla önem kazanmıştır. Burada

çocuğun anneyle olan bağı annenin bazı yakınlık davranışlarından etkilendiği ileri sürülmektedir (Bowlby,1977).

2.2.2 Sosyal Öğrenme Kuramı

Morgan'a göre bu kuram saldırganlığı edinilmiş donanımcı ya da çevresel görüş açısından ele almıştır. Taklidin, örnek almanın ve öğrenmenin saldırganlık üzerindeki rolünü vurgulamıştır (Özkan Olmuş, 2001).

Saldırganlık davranışını sosyal öğrenme şartları içinde açıklayan Bandura (1977), insanların saldırgan davranışlarını geçmiş yaşantılarından, gözlem yoluyla ve/veya taklit ederek öğrendiklerini öne sürer. Örneğin Bandura'ya göre engellenme doğuştan gelen faktörler sebebiyle saldırganlığa yol açmaz. Eğer insan, saldırgan davranmanın ödüllendirici olduğunu öğrenmişse, engellenme karşısında saldırgan davranacaktır. Arkonaç'a göre (1998) bu teorinin en önemli noktalarından biri, saldırgan davranışın öğrenilmesinde taklide önem verilmesidir. Nitekim model alma teorisine göre çocuk, anne babasının davranışını taklit edecek ve bunu uygulayacaktır (Özkan Olmuş, 2001).

Sahler ve Kreipe'ye göre (1991) bu teorinin temeli uyarı ve tepki ilişkisidir ve aşağıdakileri kapsar:

- Davranışlar öğrenilir. Bütün olasılıkları ve kombinasyonları ve davranışların özgün yönleri de öğrenilebilir.
- Davranışlar ödüllendirme ile öğrenilir, şartlandırılabilir ve şekillendirilebilir.
- Davranışlar gözlem ve taklit yoluyla öğrenilebilir (Özkan Olmuş, 2001).

Öğrenme kuramcıları da psikanalitik kuramcılar gibi bağlanmanın gerçekleşmesinde ağızla ilgili yaşantıların önemini vurgularlar (Hetherington ve Parke, 1978). Anne çocuğun ihtiyaçlarını karşıladıkça doyum ve pozitif dengeler sağlanacak ve devam edecektir. Yani bu durumlar devam ettiği sürece çocuk anneyle güvenli bir iletişim geliştirmeye başlayacaktır ve bağlanma sağlanacaktır. Bebekler için ilk bağlandıkları kişiler önemlidir çünkü onlar güven duygusunun kaynağıdırlar (Hetherington ve Parke, 1978). Bu kurama göre bağlanma, öğrenme kuralları sonucu oluşur ve çevrede bulunan diğer kişilere ve nesnelere genellenir (Hortaçsu, 1997).

2.2.3 Akılcı Duygusal Terapi

Ellis'e (1998) göre inanç sistemimiz, yapıcı ve akılcı inançlar ile yıkıcı ve mantık dışı inançlar olmak üzere iki temel kategoriye bölünür. Ellis, öfkeye ABC çerçevesinde yaklaşmıştır.

REBT'e göre ABC teorisi kişiliğin merkezidir. Yani REBT, ABC çerçevesi içerisinde işlemektedir. A, bir insanın bir durumunun, bir olayının, bir davranışının veya tutumunun varlığıdır. (A harekete geçiren olaydır, bir gerçeği veya olayın veya bir kişinin davranışını veya tutumunu içerir.) C, insanın duygusal ve davranışsal sonuç ya da tepkisidir. Reaksiyon sağlıklı veya sağlıksız olabilir. A (harekete geçiren olay), C (duygusal sonuç)'nin nedeni değildir. B kişinin A hakkındaki inançlarından ve sözel olarak ifade ettiklerinden yani duygusal reaksiyondan (C) oluşur (Corey, 1991).

ABC modeline göre; A, sonucu ortaya çıkaran ve başlatan olaydır. C ise, duygusal ve davranışsal sonuçtur. Başlatan olay duygusal sonuca direk olarak katkıda bulunur, fakat tek ve tamamen nedeni değildir. Dolayısıyla A ve C ilişkisine bakıldığında bu ilişkide etken olan başka bir faktör görülür. A ve C arasında davranışı etkileyen bir düşünce süreci vardır. Bu da B=inanç sistemidir. İnsanlar gelişimi esnasında karar vermelerine ve durumları, diğer insanları ve olayları değerlendirmelerine yardımcı olacak bir inanç sistemi geliştirirler. Bu inanç sistemi de C'yi ve buradaki tepkileri etkileyebilir. Bu inanç sistemi öfke yaşantısı üzerinde de aynı şekilde işler. Ellis'e göre öfke, bireyin sahip olduğu öfkeye neden olan mantık dışı inançların bir sonucu olarak oluşur ve devam ettirilir (Ellis, 1998).

2.2.4 Durumluk-Sürekli Kişilik Kuramı

Durumluk-sürekli kişilik kuramının kurucuları olan Spielberg ve arkadaşları, bu kurama dayalı olarak, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği de geliştirmişlerdir. Spielberg ve arkadaşları Durumluk-Sürekli Kişilik Kuramı'nı, kaygıda olduğu gibi, öfke duygusuna adapte etmişler ve öfkeyi, durumluk öfke ve sürekli öfke olarak incelemişlerdir. Durumluk öfke; amaca yönelik davranışın engellenmesi veya haksızlık algılaması karşısında şiddette gerginlik, sinirlilik, kırgınlık hiddet gibi subjektif duyumsamaların yaşandığını yansıtan bir duygu durumudur (Özer, 1994a). Sürekli öfke ise; durumsal öfkenin genellikle ne sıklıkta yaşandığını yansıtan bir kavramdır. Öfkenin

durumsallık-süreklilik ayrışımı ile incelenmesinin yanı sıra, ne şekilde ifade edildiğinin de araştırılmasının önemli olduğu ortaya konulmuştur. Öfkenin ifadesi, öfke içte, öfke dışta ve öfke kontrol olarak üçe ayrılmıştır. Öfke içte: Hissedilen öfkenin bastırılarak içte tutulmasıdır. Öfke dışa: Hissedilen öfkenin sözel ve davranışsal olarak dışa vurulmasıdır. Öfke kontrol: Öfkenin mantığa bürünme, bastırma, inkar gibi savunmalarla kontrol edilmesidir (Özer,1994a).

Durumluk ve sürekli öfke ile ilgili açıklamalarda görüldüğü gibi, Spielberg ve arkadaşlarına göre öfke ne tamamen biyolojik ve psikolojik bir tepkidir, ne de tek başına duygusal bir tepkidir. Öfke, fizyolojik ve duygusal tepkilerin bileşkesi olan bir durum olarak görülmektedir. Sonuç olarak durumluk-sürekli öfke kuramı eklektik bir yaklaşımdır.

Davenport'a göre (1991), öfke ile ilgili teorilerin ve yazıların çoğunluğu, alışılmış durumlarla yaşanan çatışma ve engellemelerle ilgilidir. Berkowitz (1989)'in tekrar formüle edilmiş hipotezine göre engellenme, beklenen tatminin elde edilememesidir ve kızgınlığa neden olur. Hipoteze göre, kişinin beklentileri uygun yanıtlanamazsa (çocuk için düşündüğümüzde, çocuk sevgi ve destek göremezse), var olan duruma yeterince uyum sağlayamazsa engellenme oluşur ve bu da öfkeye neden olur (Lewis ve Bucher, 1996; Akt. Özkan Olmuş, 2001).

2.2.8 Bowlby'nin Bağlanma Kuramı

Bağlanma kuramını Bowlby (1969;1973;1980) geliştirmiştir. John Bowlby psikoanalitik gelenekte eğitilmiştir. Bu nedenle de bağlanma kuramında psikoanalitik kuramın birçok izleri mevcuttur. Bowlby'nin psikoanalizde en çok eleştirdiği yön, düşlem ve iç yaşam üzerinde odaklaşırken çocuğun gerçek yaşam deneyimlerini çok az önemsemesidir. Bu yönleri ile psikoanalitik gelenekten ayrılan Bowlby bağlanma kuramını geliştirmiştir (Hazan ve Shaver, 1994).

Bağlanma, insan için hayati bir işlemdir , çünkü sadece bireyin hayatta kalmasını sağlamaz, aynı zamanda bireyin tüm yaşamı boyunca uyumlu bir şekilde gelişmesini sağlar (Ainsworth, 1989). Bowlby' nin geliştirdiği, "Bağlanma Teorisi" (1969), bağlanmanın genelde ilk iki sene içinde dört genel evrede geliştiğini açıklar (Akt.; Soares, Lemos, Almeida ve Cristina, 2005):

1. Yaşamın ilk haftalarında (doğum-ilk 6 hafta) bebekler kendilerine bakan kişiyle yakın temas içerisindedirler, onlar bebeklerin yemek ve bakım gibi temel ihtiyaçlarını karşılarlar. Tanımadıkları bir kişi ile kaldıklarında üzüntü duymazlar, bu kişiyi kendilerine bakan kişiden ayırt edemezler.
2. (6 hafta-8 ay) Bebekler tanıdıklarına ve yabancılara farklı davranmaya başlarlar ve 6-7 aylıkken, tanımadıkları nesne ve insanlar ile karşılaştıklarında "tedbir" alırlar. Örneğin, bu durumlarda annelerine yakınlaşmaya çalışırlar.
3. (6-8 ay - 18-24 ay) Çocuklar anneleri veya ona bakan kişiler odadan çıktığında "ayrılık korkusu" duyarlar. Bu korku, çocuk ve bağlandığı kişi ile arasındaki fiziksel ve duygusal ilişkiyi düzenler. Çocuk ve ona bakan kişi arasındaki uzaklık arttığında biri (anne veya çocuk) mesafeyi azaltmaya yönelir. Bağlanma çocuğa "güven" duygusunu yaşattığı için annesi onun için güvenilir bir üstür.Çevreyi keşfetmek için bağlanma kurduğu kişiden zaman zaman uzaklaşır. Ancak, bu süreçte teması bazen yenilemek ister ve güvenilir bir üs olan o kişiye geri döner. Daha sonra gene keşfine devam eder.
4. (18-24 ay ve sonrası) Çocuk hareketlendiğinde ve annesinden uzak uzun süreler geçirmeye başladığında bağlanma ilişkisini sağlamak ikisinin görevidir. Ya anne, ya da çocuk teması yenilemek için harekete geçer. Bu evre birkaç yıl sürer (Berma, Weems, Rodriguezand ve Zamora, 2005).

Bağlanma ilişkisi çocuğa temel yeterlilik ve öz-yeterlilik sağlayan ve çocuğun sosyal-duygusal ve bilişsel ilgi alanında daha sonraki gelişimsel görevin çözünürlüğünü hazırladığı sosyal-duygusal bir görev olarak kurulur (Cicchetti, Cummings, Greenberg ve Marvin, 1990; Matas, Arend ve Sroufe, 1978; Suess, Grossmann, ve Sroufe, 1992; Thompson, 1999). Bağlanma şeklinin biçimi, başka şekiller ve ilişkilerle genelleştirilmiş olan, bağlanma şekline doğru ve çocuğun kendine güveninin gelişmesi için önemli olan temel gereksinimlerine cevap verir (Bowlby, 1988). Araştırma bakıcı ve çocuk arasındaki bağlanmanın niteliğinin, çocuğun sosyal-duygusal yeterliliğinin gelişmesinde önemli bir etkisinin olduğunu göstermiştir (Main, Kaplan ve Cassidy, 1985; Weinfield, Sroufe, Egeland ve Carlson, 1999). Güvenli bağlanma şekli geliştiren çocuklar, etrafı daha rahat keşfedecekler ve böylece yeterlilik ve özerkliklerini geliştireceklerdir. (Grossmann, Grossmann ve Zimmermann, 1999; Main, 1983; Sroufe, 1998) (Akt; Soares, Lemos, Almeida ve Cristina, 2005).

2.3. Konuyla İlgili Yapılan Araştırmalar

Bu bölümde öfke ve arkadaş bağlılığı ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılmış olan araştırmaların bir kısmına yer verilmiştir. Araştırmalar, konu, amaç veya sonuç yönünden tezin çalışma konusu ile ilgili olma özelliklerine göre seçilmiştir.

2.3.1. Öfke İle İlgili Yapılmış Çeşitli Araştırmalar

Özer (1994b) öfke, kaygı ve depresif duygulanım eğilimlerinin temelinde yatan düşünce biçimlerini (bilişsel alt yapıyı) incelemiştir. Çalışmaya, "nörotik", "liseli", "üniversiteli" ve "yönetici" alt gruplarından oluşan 225 kişi katılmıştır. Öfke duygusunun temelinde, başkalarının gözündeki kişilik değerinin düşmemesi için hata yapılmaması gerektiği gibi bir düşünce biçimine rastlanmıştır. Kişinin kendisini ispatlaması gerektiği, başkalarının kişinin mutluluğunu engellediği ve ilişkilerin planladığı gibi yürümesi gerektiğine ilişkin düşünce biçimlerinin hem kaygı, hem öfke, hem de depresif duygulanımların bilişsel alt yapısında yattığı gözlenmiştir.

Rumbaugh Whitesell ve Harter(1996) yaptıkları bir araştırmada; en iyi arkadaşlardan ve rastlantısal tanıdıklardan oluşan sınıf arkadaşları bakımından, kız ve erkek erin ve ergenlerin öfkeye dayalı olayları içeren hipotetik durumlardaki tepkilerini açıklamaya çalışmışlardır. Örnekleme, 48'i erkek 48'kız olmak üzere toplam 96 öğrenci alınmıştır. Öğrenciler 11-12 yaşlarındaki erinler ile, 13-15 yaşları arasındaki genç ergenler arasından seçilmiştir. Bu yaş aralıkları, dostluk, ortaklık, güven ve destek gibi kavramları en çok bu dönem içerisinde geliştirdikleri düşünülerek seçilmiştir. Öğrencilere hem yakın arkadaşlarının hem de sınıf arkadaşlarının resimleri gösterilerek onlara bir hikaye anlatılmıştır. Hedef arkadaşının adını, ona çağrıştırdığı anlamla birlikte söylemesini içeren hikayeler bütün öğrencilere aynı yerde ve aynı şekilde anlatılmıştır. Hikayeler, akranların kışkırtma, niyet ve özre göre kombinasyonlarıyla çeşitlilik göstermektedir. Araştırmanın sonucunda, yakın arkadaşları ilgilendiren durumlarda yaşanan kişisel şiddet ve öfkeye ek olarak üzüntü ve incinme hissini de içeren daha uzun süreli ve daha şiddetli olumsuz duygular ve ilişkiden korunmaya yönelik baş etme girişimi dereceleri, sınıf arkadaşlarını ilgilendiren durumlardakinden çok daha yüksek çıkmıştır. Bu çalışmada kızların ilişki farklılıklarında özellikle daha duyarlı oldukları, sınıf arkadaşları ve yakın arkadaşlarının söz konusu olduğu

durumlarda farklı tepkiler verdikleri gözlenmiştir. Yaşla ilgili bulgular sınırlıdır fakat, ergenliğe giren çocukların arkadaşlık ilişkilerinin anlamını ve içeriğini değiştirmekle ilgili araştırmalarla tutarlılık göstermektedir.

Further, Galen ve Underwood (1997)'a göre, kızlar öfkelendiklerinde, hemcinslerine sosyal manipülasyon kullandıklarını ve onların canlarını acıttıkları bildirmişlerdir. Kız ergenler geleneksel öfkeye eğilimli olsalar da, kız ve erkek ergenlerin her ikisi de öfkelendiklerinde olumsuz sosyal ve fiziksel davranışları kullanmaktadırlar. Kızların öfkelenmesi için sebepler çoğunlukla depresyon, korku, kaygı ve suçluluktur. Öfke, kızlar arasında değer verilen bir dostluğu kaybetmeyle, zarara neden olmakla ve duygusal kontrolün kaybıyla açığa çıkmaktadır. Kasten sinirlendirilen kızlar, incitilen aynı cinsiyetteki akranlarına sosyal manipülasyon uygulamışlardır.

Kısaç (1997) tarafından yapılan araştırmada, üniversite öğrencilerinin bazı değişkenlere göre sürekli öfke, öfke ifade düzeyleri incelenmiştir. Araştırmada ele alınan bağımsız değişkenler, cinsiyet, öğrencilerin yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim merkezi, yetiştikleri ve sahip oldukları aile tipi, ailelerin gelir düzeyi, anne ve babaların eğitim düzeyi ve algılanan ana baba tutumlarıdır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, üniversite öğrencilerinin cinsiyetleri ile öfkelerini kontrol etmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Fakat beklenenin aksine, erkeklerin öfkelerini daha fazla kontrol ettikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğrencilerin yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim merkezleri ile sürekli öfke ve öfkeyi içte tutma düzeyleri arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ortalamalara bakıldığında, dört yerleşim merkezi arasında sürekli öfke düzeyi en yüksek olan grubun köyde yaşayanlar, öfkelerini en fazla içinde tutanların ise küçük kentlerde yaşayanlar olduğu görülmüştür. Bundan başka öğrencilerin ailesinin geliri yükseldikçe, öfkelerini daha fazla dışa yansıttıkları bulunmuştur.

Silver, Field, Sanders ve Diego'ya (2000), öfkelerinin şiddete doğru yöneldiğini düşünen ergenleri araştırıldığı bir çalışmalarında örneklem olarak 37'si erkek, 52'si kız toplam 89 ergen almışlardır. Katılımcılar 181 maddelik, ergenlerin hayatlarıyla ilgili davranışsal ve psikolojik yönden bir çok bilgiyi toplayan Likert tipi bir anket doldurmuşlardır. Anketler isim yazılmadan, okul toplantı salonunda 45 dakikada doldurulmuştur. Bunlardan 31 tanesi bazen çok öfkelendikleri için şiddet kullanacakları

hususunda endişe duyduklarını ifade etmişlerdir. Bu ergenler (öfke grubu) öfkeli olmayan grupla karşılaştırılmış ve birkaç farklılık bulunmuştur: 1-Öfke grubunun ebeveynleriyle ve kardeşleriyle daha az yakın oldukları ve daha az destek gördükleri, 2-Karşı cinsten daha fazla arkadaşlarının olduğu ve daha sık flört ettikleri, 3-notlarının ortalamanın altında olduğu, 4-daha bunalımlı oldukları, 5-daha sık madde kullandıklarını ifade etmişlerdir. Sonuçta, öfkelerinin şiddete dönüşeceğinden endişe duyan ergenlerin ebeveynleriyle yetersiz iletişimlerinin olduğu, bunalım belirtileri gösterdikleri ve intihara yönelik düşüncelerinin olduğu anlaşılmıştır. Olası bir açıklamayla, zayıf aile ilişkileri olan ergenlerin öfkeli olduklarını ve destek için karşı cinsten arkadaşlara yöneldiklerini söyleyebiliriz.

Hatch, Forgays ve Kirby (2001), farklı yaş ve statüdeki öğrencilerdeki öfke tepkisini ve öfkeyi ifade ediş biçimlerini incelemek amacıyla yaptıkları çalışmalarında örneklem olarak, 118 üniversite çalışanı ve 163 kız öğrenci alınmıştır. Ölçüm araçları olarak, Spielberg'in (1988) geliştirdiği, deneklerin kendilerinin doldurduğu (self report) 44 maddeden oluşan STAXI (State-Trait Anger Expression Inventory) ve öfke yaratan durumlarda ne yaptıkları ile ilgili açık uçlu sorulardan oluşan Anger Evaluation Survey kullanılmıştır. Araştırma sonucunda güvenin suistimal edilmesinin ve haksız muamelenin kadınlarda öfkeyi arttırdığı gözlenmiştir.

Lutwak, Panish, Ferrari, Razzino (2001), utanma ve öfke ifadesi arasındaki ilişkiyi inceledikleri bir araştırmada, utangaç kişilerin kinlerini kontrol etme veya bastırma yoluyla öfkelerini içlerine atacakları, sosyal bir ihlal durumunda kendilerini eleştiren bir tepki vermelerinin beklendiği saptamışlardır.

Campano ve Munakata (2004), Filipinli 650 ortaokul öğrencisiyle yapılan bir çalışmaya göre; Öfkenin, öğrencinin saldırganlığı ile arasında önemli bir bağlantının olduğu ve yüksek seviyede öfke ile okulda problemli davranış, zayıf akademik başarı, arkadaşları tarafından dışlanma ve psikosomatik şikayetler arasında belirgin bir bağlantı olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun dışında kontrol edilemeyen öfke, ciddi olarak okuldaki şiddetle bağlantılı faktörlerden biri olarak gösterilmiştir.

McKinnie-Burney (2006), "Ergen Öğrencilerde Öfke Tarzları" üzerine yaptığı bir çalışmada; öfke tarzlarının cinsiyet, sınıf dereceleri ve ırksal farklılıklar üzerindeki etkilerini, reaktif öfke, araçsal öfke ve öfke kontrolünün dereceleri bakımından

incelemiştir. Bu çalışmada 2001 yılında araştırmacının kendisi tarafından hazırlanan, 41 maddeden oluşan "The Adolescent Anger Rating Scale" (AARS) ölçeği kullanılmıştır. Araştırmaya, yaşları 14 ve 19 arasında değişen, 9 ve 12. sınıflarda okumakta olan 408 ergen katılmıştır. Veriler katılımcılar tarafından toplanmış ve analiz edilmiştir. Daha önceden öfkelerini ifade eden katılımcılar arasındaki farklılıklar AARS ölçeğinde değerlendirilmiş ve belirgin öfke tarzları; reaktif öfke, araçsal öfke ve öfke kontrolü olarak ölçülmüştür. Bu çalışmada erkek öğrencilerin reaktif öfke ve araçsal öfkede, kız öğrencilerin öfke kontrolünde daha yüksek puanlar aldıklarını, okunmakta olan sınıf büyüdükçe, öğrencilerin öfke kontrolünde daha yüksek puanlar aldıkları; melez, siyah ve beyazların Asyalılar ve İspanyollara oranla reaktif öfke ve araçsal öfkede daha yüksek puanlar aldıkları gözlenmiştir. Sonuç olarak bu çalışma, öfke ifadesinde cinsiyet, sınıf dereceleri ve ırksal farklılıklar bakımından anlamlı farklılıklara işaret eder.

Türkiye'de öfke ile ilgili yapılan deneysel çalışmalara bakıldığında, danışandan hız alan ve bilişsel-davranışçı yaklaşımlara dayalı olarak yapılan grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin kızgınlık düzeyleri üzerindeki etkisi incelenmesi (Bilge, 1996), öfke denetimi eğitiminin ilköğretim II. Kademe öğrencilerinin öfke denetimi becerilerine etkisinin incelenmesi (Akgül, 2000), öfke yönetimi becerileri programının ergenlerin öfke ve saldırganlık düzeylerine etkisinin incelenmesi (Cenkseven, 2003), ergenlerin öfke ile başa çıkma becerileri üzerinde, öfke ile başa çıkma eğitiminin ve grupla psikolojik danışmanın kısa süreli ve kalıcı etkilerinin incelenmesi (Yılmaz, 2004), dördüncü ve beşinci sınıfa devam eden 10–11 yaşlarında ilköğretim birinci kademe öğrencilerinin, saldırgan davranışlarını azaltmaya yönelik öfke denetimi programının etkililiğinin ortaya koyulmasını (Şahin, 2004), ergenlerde öfke ve saldırganlığı azaltmaya yönelik bilişsel-davranışçı bir müdahele programının etkililiğinin sınanması (Tekinsav-Sütcü, 2006) amacıyla deneysel çalışmalar yapılmıştır. Yurt dışında öfke ile ilgili yapılan deneysel çalışmalara bakıldığında ise, ergenin genel öfkenin azaltılmasında Sosyal Beceriler ve Bilişsel-Gevşeme müdahalelerinin etkinliğinin incelenmesi (Deffenbacher, Story, Stark, 1987), öfke ve düşmanlık ile ilgili başa çıkma konusunda odaklaşan anksiyeteyi kontrol etme (Nakona, 1990), öğretmenleri tarafından saldırgan ve bozguncu olarak tanımlanan bazı öğrencilere "öfkeyle baş etme" programı uygulanması (Lochman, 1992), genel öfke eğitiminde gevşeme yoluyla baş etme teknikleri ve bilişsel-gevşeme yoluyla baş etme tekniklerinin

etkinliklerinin belirlenmesi (Deffenbacher, Stark, 1992), yüksek öfkeli 6. ve 8. sınıflardaki gençlerle, bu yaş grubunun gelişimsel düzeyine uyarlanan bilişsel gevşeme terapisi ile sosyal beceri eğitimi verilerek kontrol grubuyla kıyaslanması (Deffenbacher, Lynch, Oetting, Kemper, 1996), orta ve ciddi derecede öfke kontrol güçlüğü yaşadığı anlaşılan ergenlere öfke yönetimi programı uygulanması (Kellner, Bry, 1999), öğretmenleri tarafından öfkeyle ilgili problem yaşadığı belirtilen erinlere müdahale programı uygulanması (Sukhodolsky, Solomon, Perine, 2000), bilişsel davranışçı öfke azaltma programı (Gerzina, Drummond, 2000), ileti bozukluğu tanısı almış yüksek öfkeli ergenlerde öfke ifadesini azaltan ve öfke kontrol stratejilerini artıran okul merkezli bilişsel davranışçı önleme programının etkinliğinin incelenmesi (Dykeman, 2000), yüksek öfkeli sürücülere gevşeme ve bilişsel-gevşeme eğitimi uygulanması (Deffenbacher, Filetti, Lynch, Dahlen, Oetting, 2002), öfke yönetimi eğitiminin, Akılcı Duygusal Davranışçı Yaklaşım kullanılarak ortaokul öğrencilerindeki öfke ve davranış bozuklukları üzerindeki etkilerinin incelenmesi (Sharp, 2003), yüksekokul öğrencileriyle birlikte öfke ve saldırganlık yönetimi için eklektik bir program geliştirilmesi (Herrmann, McWhirter, 2003), çeşitli öfke durumları yüksek olan erkek ergenlerle çalışılması (Currie, 2004), öfkenin yaşanması ve ifade edilmesiyle irrasyonel inançlar arasındaki ilişki, akılcı-duygusal teoriler aracılığıyla değerlendirilmesi (Martin, Dahlen, 2004), tedavi sürecinde hastaların öfke yönetimi becerilerini geliştirmek amacıyla Akılcı-Duygusal Davranışçı Terapi kullanılması (Adelman, McGee, Power, Hanson, 2005), irrasyonel düşüncelere sahip insanlarda öfkeyi azaltmak için grup çalışması yapılması (Rose, Loftus, Flint, Carey, 2005), bilişsel davranışçı teknikleri kullanarak Kore ordusunda görev yapan askerler arasındaki öfkenin azaltılması ve kendilik bilincinin arttırılması (Hyun, Nam, Kang, 2006), kabadayı ergen kızların riskli davranışlarının, yüksek öfkelerinin, problemli kişilerarası ilişkilerinin ve yaşamlarındaki kalite düşüklüğünün ele alınması (Nickel, Luley, Krawczyk, Nickel, Widerman, Lahman, Muelbacher, Forthuber, Kettler, Leiberich, Tritt, Mitterlehner, Kaplan, Gill, Rother, Loew, 2006), Asperger Sendromu tanısı almış çocuklarda Bilişsel-Davranışçı müdahale programı ile öfke yönetimi eğitiminin etkiliğinin sınanması (Sofronoff, Attwood, Hinton, Levin, 2007) amacıyla deneysel çalışmalar yapılmıştır.

2.3.2. Bağlanma İle İlgili Yapılmış Çeşitli Araştırmalar

Çocukluk dönemindeki bağlanma davranışı ile ilgili olarak Waters, Wippman ve Sroufe (1979), tarafından yapılan bir araştırmada; 15 aylıkken yabancı ortamda bağlanma stilleri açısından sınıflandırılan bebekleri, üç buçuk yaşına geldiklerinde annelerinden bağımsız arkadaş ortamında gözlemişlerdir. Geçmişte güvenli olarak sınıflandırılan çocukların arkadaşları tarafından istenen ve aranan arkadaşlar olma olasılıklarının daha yüksek olduğunu gözlemişlerdir. Tersine, güvensiz bağlandıkları gözlenen çocukların üç buçuk yaşına geldiklerinde sosyal yönden daha içe dönük oldukları, faaliyetlerde yer almak yerine izleyici olarak kaldıkları ve daha çok kararsızlık gösterdikleri görülmüştür. Güvenli bağlanan çocuklar ayrıca, daha çok kendi arzuları doğrultusunda davranan ve isteklerinin peşine düşen ve yeni zihinsel beceriler edinmekten zevk alan çocuklardır. Güvensiz çocukların ise yine uyarıcılara karşı daha az meraklı davrandıkları gözlenmiştir. Böylece, ebeveyn ve çocuk arasındaki bağlanma örüntüsünün ileriki yaşlara olduğu kadar anneden bağımsız sosyal ortamlara da taşındığı ilk kez görgül olarak gösterilmiştir.

Elicker, Englund ve Sroufe (1992) ilk ergenlik dönemini içeren bir çalışma yaparak, 12 ve 18 aylıkken gözlenen ve bağlanma stilleri saptanan çocuklardan 4 yaşına ve daha sonra bir yaz kampı boyunca da 10–11 yaşındayken ölçüm almışlardır. Sonuçlar belirgin bir şekilde, erken yaşlardaki anne-çocuk bağlanmasının niteliğinin sonraki yıllardaki sosyal ilişkilerin ve sosyal becerilerin önemli bir yordayıcısı olduğunu göstermiştir. Güvenli bağlanma tarihçesi olanların psikolojik açıdan daha sağlıklı, daha özgüvenli, sosyal açıdan daha becerikli ve rekabetçi, arkadaş ilişkilerine daha çok zaman ayıran, daha popüler, sosyal ve yardımsever olan, arkadaşlarının performanslarını değerlendirmede daha olumlu yanlılıklar gösteren, arkadaşlıklarını derinleştirme olasılıkları daha yüksek olan ve diğer güvenli çocuklar tarafından daha çok arkadaş olarak seçilen çocuklar oldukları saptanmıştır. Buna karşılık erken yaşlarda güvensiz olarak sınıflandırılan çocukların yaz kampı süresince arkadaşlarının performanslarını değerlendirmede daha çok olumsuzluk yanlılığına sahip oldukları, kaçınanların başkalarına karşı en düşük düzeyde duyarlılık ve anlayış gösterdikleri gözlenmiştir.

Kobak (1993), genç annelerin bebeklerini beslerken takındıkları tutumun bağlanma üzerine etkilerini inceledikleri araştırmalarında, örnekleme aldıkları 74

deneğin 8 ay boyunca bebeklerini beslemelerini izlemişlerdir. Bebeklerini beslerken onların yüzüne bakıp iletişim kuran genç annelerin bebeklerinin, bebeklerini beslerken, onların yüzüne bakmayıp sadece emziren ve bebekleriyle iletişim kurmayan genç annelerin bebeklerine göre daha huzurlu ve rahat oldukları gözlenmiştir.

Geç ergenlik dönemini ele alan bir çalışma da Van Ijzendoorn ve Bakersmans-Kranenburg (1997) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada, bebekliklerinde yabancı ortamda bağlanma sınıflandırması yapılan gençlerin, Yetişkin Bağlanma Görüşmesi yoluyla ergenlikte (16-20 yaş arası ergenlerde) sınıflandırıldığı 4 aşama gözden geçirilmiştir. Gözden geçirilen bu çalışmalarda, bağlanma örüntülerinin geç ergenlik dönemine kadar çoğu ergende kararlılığını sürdürdüğü bulunmuştur. Bebeklik ile bu dönem arasında gözlenen farklılıkların ise, yine bağlanma içerikli ilişkilerde yaşanan ana babanın boşanması, kaybı ya da güven verici bir arkadaşlık ilişkisine girme gibi olaylardan kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.

Peterson, Bush ve Supple'ın (1999) ebeveyn bağlılığı ile ilgili, yaşları 14-20 arasında değişen 657 ergen ve onların 753 ebeveyni ile yaptıkları araştırmanın sonuçları da özerkliğin gelişmesinde, demokratik ailelerde görülen bireyselliği destekleme ve duygusal yakınlığın temel faktörler olduğunu göstermiştir.

Repinski ve Zook (2001), ergenin arkadaşları, anneleri ve babaları ile ilişkilerindeki samimiyet derecesi ve ilişki özellikleri ile ilgili olarak yaptıkları araştırmalarında; anneleri, babaları ve arkadaşlarıyla ilişkilerindeki samimiyetin ergenin yaşantısına etkisinin nasıl olduğunu incelemişlerdir. Çalışmaya, kırsal bir okuldan 43 tane onuncu ve 64 tane yedinci sınıf öğrencisi katılmıştır. İlişki özellikleri hakkındaki bir anketi tamamlamaları için bütün katılımcıların ebeveynlerinden onay alınarak 5$ ücret verilmiştir. Sonuçta, 1)Etkileşimin sıklığı, 2)Aktivitelerin çeşitliliği, 3)Etkinin şiddeti, 4)Pozitif ve negatif duygular, 5)Subjektif yakınlık olmak üzere 5 tür ilişki özelliği belirlenmiştir. Regresyon analizi sonuçları, subjektif yakınlıkta, onuncu sınıfların yedinci sınıflardan daha fazla değişken ilişki özellikleri gösterdikleri, görünen etkileşimlerin niteliği ve heyecanlı ton ile belirgin ilişki özellikleri olduğu görülmüştür. Her iki yaş grubu için; babalarıyla olan ilişkilerinde, anneleriyle ya da arkadaşlarıyla olan ilişkilerinden daha fazla değişkenlik görülmüştür. Arkadaşlarıyla olan ilişkilerindeki yakınlık, her iki yaş grubunun bu ilişkide pozitif duyguların tecrübesi tarafından öngörülmüştür.

Zimmermann, Maier, Winter ve Grossmann (2001), ergenlerin arkadaşları ile ortak bir problem çözümü sırasındaki duygu ifadelerine baktıkları çalışmalarında, örnekleme alınan 41 ergenin arkadaşlarıyla karmaşık bir problem-çözme durumlarını videoya kaydetmişlerdir. Video kayıtlarına bakılarak, duygusal ifade, işbirlikçi ve işbirlikçi olmayan, engelleyici davranış, belirlenmiştir. Her katılımcı, görev sırasında bir duygu öz-derecelendirmesini tamamlamıştır. Sonuçlar üzüntü ve öfke duyguları için bağlanma biçimiyle ilişkili duygu düşüncesinin iki düzeyi arasında uyumluluk göstermektedir. Belirli duyguların yoğunluğuna bağlı olarak güvensiz bağlanan ergen, arkadaşlarına karşı daha fazla engelleyici davranışlar göstermektedir. Ayrıca sonuçlar, bebeklikte ve ergenlikte bağlanma organizasyonu ve arkadaşlarıyla özerk ve işbirlikçi problem çözme becerisi arasında bir denge olduğunu göstermektedir.

Calamari ve Pini (2003), geç ergen kızlarda bağlanma stilleri, öfke eğilimi ve dissosiyatif deneyimler arasındaki ilişkileri inceledikleri araştırmalarında, örneklem olarak aldıkları 160 kolej öğrencisine, gençliklerindeki ve ergenliklerindeki yakın ilişkilerindeki bağlanma stillerini belirlemek için kendini değerlendirme yöntemi ile (self report) DES, STAXI, Yetişkin Bağlanma Anketi uygulamışlardır. Araştırmanın sonucunda DES skorları ve STAXI skorları arasında önemli bir bağıntı belirlenmiştir. Dissosiyatif bozukluğu olan hastalarda yapılan klinik olmayan deneylerde, öfke eğilimi ve kişilik çözülmesi (dissociation) arasında, DES'te daha yüksek puanlar alan özellikle güvensiz kızlarda, güvenli bağlanma ve dissosiyatif eğilim arasında ters bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca güvensiz bağlanan kızlarla, kaçınan tip ve belirsiz tip arasında bazı farklılıklar ve daha fazla öfke eğilimi gözlenmiştir.

Zimmermann (2003), 43 ergen ile Yetişkin Bağlanma Görüşmesi (AAI) yaparak, akran ilişkileri ve arkadaşlık biçimleri ile, bağlanma biçimleri arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Görüşmelerde, güvenli bağlanma biçimlerinin önemli ölçüde, yakın arkadaşların düşüncelerine, arkadaşlık kavramına, akran gruplarının entegrasyonuna ve yakın dostluklardaki duygu düzenlemesine dayalı olduğu gözlemlenmiştir. AAI'da bildirilen bağlanma deneyimleri, onların bütünleşmeleri ve tutarlılıkları, arkadaşlık kalitesiyle ve arkadaşlık kavramıyla bağlantılı çıkmıştır. Sonuçlar, ergenlikteki arkadaşlık ilişkileri ve bağlanma biçimleri arasında yakın bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Allen, Porter, McFarland, Marsh ve McElhaney (2005), örneklem olarak rastgele seçilen 185 ergenin aldıkları bir boylamsal çalışmalarında, ergenlikte popülerliğin önemli olup olmadığını test etmeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın sonucunda, popüler ergenlerin, akranları tarafından onay aldıklarını, beğenilmeyen davranışları da azalttıkları görülmüştür.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma evreni ve örneklemi, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analizlerinde kullanılacak istatistiksel yöntemler hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2005-2006 eğitim-öğretim yılında, Adana ili Seyhan ve Yüreğir ilçesinde bulunan ilköğretim okulları 8.sınıfta okuyan tüm öğrenciler oluşturmuştur. Örneklem, Adana ili Seyhan ve Yüreğir ilçesinde bulunan, Gazi İlköğretim Okulu, Celalettin Sayhan İlköğretim Okulu, Bilfen Koleji, Gazeteci Adem Yavuz İlköğretim Okulu, Yavuzlar İlköğretim Okulu, Emine Türkan İkiz İlköğretim Okulu, Tahsilli İlköğretim Okulu, İmadettin Levent İlköğretim Okulu, Erdoğan Şahinoğlu İlköğretim Okulu öğrencilerinden seçilmiştir.

Araştırmada okulların seçimi uygunluk örneklemine göre belirlenmiştir. Seçilen bu okullardaki uygulama yapıldığı gün okula devam eden bütün 8. sınıf öğrencilerine Arkadaş Bağlılık Ölçeği ve Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Okullarda veri toplamak için Adana Valiliği'nden gerekli izinler alınmıştır.

Araştırmaya 2005-2006 eğitim öğretim yılında ilköğretim 8. sınıfa devam eden 380'i erkek ve 372'si kız olmak üzere toplam 752 öğrenci katılmıştır. Uygulama yapıldıktan sonra, bu öğrencilerden 2 ve üzeri soruyu boş bırakan veya 2 kez işaretleyen öğrencilerin kağıtları elenerek araştırmaya dahil edilmemiştir. Araştırmanın örneklemini, 356'sı kız, 350'si erkek olmak üzere toplam 706 öğrenci oluşturmuştur.

3.2.Veri Toplama Araçları

Araştırmada bağımlı değişken olan öğrencilerin öfke düzeylerini ölçmek için, veri toplama aracı olarak, orjinali Spielberger ve arkadaşları (1988) tarafından geliştirilen "Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeği" (Trait Anger and Anger

Expression Scales) ve öğrencilerin arkadaş bağlılığını belirlemek için de, "Arkadaş Bağlılık Ölçeği" kullanılmıştır (Akt. Özer, 1994b; 26). Bu veri toplama araçları ile ilgili bilgiler aşağıda açıklanmaktadır.

3.2.1. Arkadaş Bağlılık Ölçeği

Arkadaş Bağlılık Ölçeği, Armsden ve Greenberg (1987) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek ergenlerin arkadaşlarıyla arasındaki bilişsel-duyuşsal bağlılığın boyutlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması Hortaçsu ve Oral (1991) tarafından yapılmıştır.

Arkadaş Bağlılık Ölçeği, 25 maddeden oluşan 5'li likert tipi bir ölçektir. Toplam puan ranjı 25-125 arasındadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar, arkadaşlara olan güçlü bağlılığa işaret etmektedir. Ölçeğin orijinal formunda; Saygı, Anlama ve Güven alt boyutları bulunmaktadır. Ancak ölçeğin Türkçe'ye uyarlanmasının yapıldığı çalışmada faktör analizi değerleri orijinal formun sonuçlarıyla uyumlu bulunmadığından sadece toplam puanlar kullanılmaktadır (Löker, 1999).

Löker (1999) yaptığı geçerlik-güvenirlik çalışmasında, ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısını .92 olarak hesaplamıştır. Maddelerin birbiriyle korelasyonu .51 ile .75 arasında dağılım göstermiştir. Akkapulu'nun (2005) yaptığı araştırmalarda iç tutarlılık güvenirlik katsayısı .91, testi yarılama yöntemiyle .95, testin tekrarı yöntemiyle ise .71 olarak bulunmuştur. Madde toplam puan katsayıları ise .09 ile .67 arasında değişmektedir.

Akkapulu'nun (2005) geçerlik çalışmalarında ise ABÖ'nün SYBÖ ile .44, OBİÖ ile .25 ve ABBÖ ile ise .25 düzeyinde korelasyon gösterdiği bulunmuştur.

3.2.2. Sürekli Öfke Ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği

Spielberger, Jacobs, Russel ve Crane (1983; Akt. Özer, 1994a) tarafından geliştirilen Özer (1994a) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan Sürekli Öfke-Öfke-İfade Tarzı Ölçeği, "Sürekli Öfke" ve "Öfke Tarzı" olmak üzere iki alt ölçekten oluşmaktadır. Sürekli Öfke alt ölçeği 10 madde içermektedir. Öfke Tarzı alt ölçeği ise "içe yönelik öfke", "dışa yönelik öfke" ve "öfke kontrolü" olmak üzere üç bölümü

içermekte ve her bir bölümde sekiz madde olmak üzere toplam 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 4 dereceli Likert tipi bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Ölçeğin orijinalinde Sürekli Öfke ölçeğinin Cronbach Alfa değerleri .82 ile .90 arasında değişmektedir. Öfke Tarz alt ölçeklerinin Cronbach Alfa değerleri .85 (öfke-kontrol), .76 (öfke-içte) ve .74 (öfke-dışta) olarak belirlenmiştir. Özer (1994a) Sürekli Öfke ölçeğinin güvenirlik katsayılarının .67-.92; Öfke/Dışa, Öfke/İçte ve Öfke/Kontrol alt ölçeklerinin güvenirlik katsayılarının ise sırasıyla .58-.76, .80-.90 ve .69-.91 arasında olduğunu belirlemiştir. Sürekli Öfke ve Öfke Tarzı ölçekleri ile Sürekli Kaygı, Depresif Sıfatlar Listesi, Öfke Envanteri arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Faktör analizi sonucunda ise Öfke Tarzı Ölçeği'nin faktör yapısının orijinal ölçeğin faktör yapısını yansıttığı gözlenmiştir.

3.3. Verilerin Toplanması

Veri toplamada örnekleme alınan, öfke düzeyleri farklı olan öğrencilere, arkadaş bağlılıkları arasında bir fark olup olmadığını incelemek amacıyla, araştırmacı tarafından, "Arkadaş Bağlılık Ölçeği" ve "Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği", kendi sınıflarında bir ders saati içerisinde uygulanmıştır. Örneklemi oluşturan öğrencilere, bu ölçeklerin bilimsel bir araştırma için uygulandığı, adlarını yazmalarına gerek olmadığı söylenmiş ve bu sebeplerle soruları samimiyetle cevaplandırmaları istenerek öğrenciler, araştırmaya gönüllü bir şekilde katılmaları için teşvik edilmişlerdir. Ayrıca, öğrencilere araştırma sonuçları hakkında istedikleri takdirde bilgi verileceği de belirtilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Toplanan veriler SPSS-Windows 11.5 istatistik paket programıyla çözümlenmiştir. Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarz Ölçeği alt ölçekleri ile Arkadaş Bağlılık Ölçeği puanlarının aritmetik ortalama ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Ayrıca araştırmada, Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarz Ölçeği alt ölçekleri ile Arkadaş Bağlılık Ölçeği puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığına bakmak amacıyla, ilişkisiz ölçümler için tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Gruplar arasındaki farkın anlamlılık kontrolü için hata payı .05 olarak alınmıştır.

Sürekli Öfke, İçe Yönelik Öfke, Dışa Yönelik Öfke ve Öfke Kontrol sürekli değişkenlerdir. Araştırmada bu değişkenler aşağıda belirtildiği gibi süreksiz değişkenler haline dönüştürülmüştür.

Sürekli öfke, içe yönelik öfke, dışa yönelik öfke ve öfke kontrol düzeyleri aritmetik ortalama ve standart sapmalar göz önünde bulundurularak; düşük, orta ve yüksek düzey belirlenmiştir. Sürekli öfke düzeylerini belirlemek için aritmetik ortalama, 24.83, standart sapma 6.68 bulunmuştur. Bu durumda 31'in üstündeki puanlar, yüksek sürekli öfke düzeyini, 18-31 arasındaki puanlar orta düzeyi, 18'in altındaki puanlar düşük düzeyde sürekli öfkeyi göstermektedir.

İçe yönelik öfke düzeylerini belirlemek için aritmetik ortalama, 16.14, standart sapma 4.26 bulunmuştur. Bu durumda 20'nin üstündeki puanlar, yüksek içe yönelik öfke düzeyini, 12-20 arasındaki puanlar orta düzeyi, 12'nin altındaki puanlar düşük düzeyde içe yönelik öfkeyi göstermektedir.

Dışa yönelik öfke düzeylerini belirlemek için aritmetik ortalama, 17.88, standart sapma 5.27 bulunmuştur. Bu durumda 22'nin üstündeki puanlar, yüksek dışa yönelik öfke düzeyini, 13-22 arasındaki puanlar orta düzeyi, 13'ün altındaki puanlar düşük düzeyde dışa yönelik öfkeyi göstermektedir.

Öfke kontrol düzeylerini belirlemek için aritmetik ortalama, 20.51, standart sapma 4.79 olarak bulunmuştur. Bu durumda 25'in üstündeki puanlar, yüksek öfke kontrol düzeyini, 16-25 arasındaki puanlar orta düzeyi, 16'nın altındaki puanlar düşük düzeyde öfke kontrol düzeyini göstermektedir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde araştırmada yer alan soruların yanıtlanmasına ilişkin yapılan istatistiksel işlemler sonucunda ulaşılan bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Öğrencilerin Sürekli Öfke Düzeylerine Göre Arkadaş Bağlılığı Puanları

Öğrencilerin sürekli öfke düzeylerine göre Arkadaş Bağlılığı Ölçeği puanları aritmetik ortalamaları arasında anlamlı fark var mıdır?

Sürekli öfke düzeylerine göre öğrencilerin arkadaş bağlılık düzeylerinin farklılık gösterip göstermediğini anlamak için varyans analizi tekniği kullanılmış ve bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Sürekli Öfke Düzeylerine Göre Öğrencilerin Arkadaş Bağlılığı Ölçeği'nden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri İle N Sayıları

Sürekli Öfke Düzeyi	N	X	Ss
Düşük	236	85.66	11.00
Orta	234	85.13	11.68
Yüksek	236	85.51	12.70
Toplam	706	85.44	11.80

Tablo 1'de görüldüğü gibi öğrencilerin ABÖ'den aldıkları puanların aritmetik ortalamaları düşük düzey için 85.66, orta düzey için 85.13, ve yüksek düzey için 85.51'dir. Bu aritmetik ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Sürekli Öfke Düzeyleri Farklı Olan Öğrencilerin Arkadaş Bağlılığı Ölçeğinden Aldıkları Puanların Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Sd	KT	KO	F	p
Gruplar Arası	2	35.95	17.97	.129	.879
Grup İçi	703	98200.0	139.68		
Toplam	705	98236.00			

Tablo 2 incelendiğinde sürekli öfke düzeyi farklı olan öğrencilerin ABÖ'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılığın ($F_{(2,\ 705)}$ =.129; p>.05) olmadığı görülmektedir. Bu sonuca göre öğrencilerin sürekli öfke düzeyleri ile arkadaş bağlılığı arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

4.2. Öğrencilerin İçe Yönelik Öfke Düzeylerine Göre Arkadaş Bağlılığı Puanları

Öğrencilerin içe yönelik öfke düzeylerine göre Arkadaş Bağlılığı Ölçeği puanları aritmetik ortalamaları arasında anlamlı fark var mıdır?

İçe yönelik öfke düzeylerine göre öğrencilerin arkadaş bağlılık düzeylerinin farklılık gösterip göstermediğini anlamak için varyans analizi tekniği kullanılmış ve bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 3: İçe Yönelik Öfke Düzeylerine Göre Öğrencilerin Arkadaş Bağlılığı Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri İle N Sayıları

İçe Yönelik Öfke Düzeyi	N	X	Ss
Düşük	236	86.38	11.33
Orta	234	85.26	11.12
Yüksek	236	84.66	12.86
Toplam	706	85.43	11.77

Tablo 3'de görüldüğü gibi öğrencilerin ABÖ'nden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları alt düzey için 86.38, orta düzey için 85.26, ve üst grup için 84.66'dir. Bu aritmetik ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 5'de yer almaktadır.

Tablo 4: İçe Yönelik Öfke Düzeyleri Farklı Olan Öğrencilerin Arkadaş Bağlılığı Ölçeğinden Aldıkları Puanların Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Sd	KT	KO	F	p
Gruplar Arası	2	359.49	179.74	1.29	.276
Grup İçi	703	97876.50	139.22		
Toplam	705	98236.00			

Tablo 4 incelendiğinde, içe yönelik öfke düzeyi farklı olan öğrencilerin ABÖ'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılığın ($F_{(2,\ 705)}$ =.129; p>.05) olmadığı görülmektedir. Bu sonuca göre öğrencilerin içe yönelik öfke düzeyleri ile arkadaş bağlılığı arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

4.3. Öğrencilerin Dışa Yönelik Öfke Düzeylerine Göre Arkadaş Bağlılığı Puanları

Öğrencilerin dışa yönelik öfke dışa atma düzeylerine göre Arkadaş Bağlılığı Ölçeği puanları aritmetik ortalamaları arasında anlamlı fark var mıdır?

Dışa yönelik öfke düzeylerine göre öğrencilerin arkadaş bağlılık düzeylerinin farklılık gösterip göstermediğini anlamak için varyans analizi tekniği kullanılmış ve bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 5: Dışa Yönelik Öfke Düzeylerine Göre Öğrencilerin Arkadaş Bağlılığı Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri İle N Sayıları

Dışa Yönelik Öfke Düzeyi	N	X	Ss
Düşük	236	85.70	11.65
Orta	234	84.71	11.14
Yüksek	236	85.88	12.58
Toplam	706	85.44	11.80

Tablo 5'de görüldüğü gibi öğrencilerin ABÖ'nden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları alt düzey için 85.70, orta düzey için 84.71, ve üst grup için 85.88'dir. Bu aritmetik ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6: Dışa Yönelik Öfke Düzeyleri Farklı Olan Öğrencilerin Arkadaş Bağlılığı Ölçeğinden Aldıkları Puanların Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Sd	KT	KO	F	p
Gruplar Arası	2	186,65	93.32	.669	.512
Grup İçi	703	98049,34	139.47		
Toplam	705	98236.00			

Tablo 6 incelendiğinde dışa yönelik öfke düzeyi farklı olan öğrencilerin ABÖ'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılığın ($F_{(2,\ 705)}$ = .669; p>.05) olmadığı görülmektedir. Bu sonuca göre öğrencilerin dışa yönelik öfke düzeyleri ile arkadaş bağlılığı arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

4.4. Öğrencilerin Öfke Kontrol Düzeylerine Göre Arkadaş Bağlılığı Puanları

Öğrencilerin öfke kontrol düzeylerine göre Arkadaş Bağlılığı Ölçeği puanları aritmetik ortalamaları arasında anlamlı fark var mıdır?

Öfke kontrol düzeylerine göre öğrencilerin arkadaş bağlılık düzeylerinin farklılık gösterip göstermediğini anlamak için varyans analizi tekniği kullanılmış ve bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 7: Öfke Kontrol Düzeylerine Göre Öğrencilerin Arkadaş Bağlılığı Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama Ve Standart Sapma Değerleri İle N Sayıları

Öfke Kontrol Düzeyi	N	X	Ss
Düşük	236	83.02	13.62
Orta	234	86.11	10.60
Yüksek	236	87.19	10.55
Toplam	706	85.44	11.80

Tablo 7'de görüldüğü gibi öğrencilerin ABÖ'nden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları alt düzey için 83.02, orta düzey için 86.11, ve üst grup için 87.19'dir. Bu aritmetik ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8: Öfke Kontrol Düzeyleri Farklı Olan Öğrencilerin Arkadaş Bağlılığı Ölçeğinden Aldıkları Puanların Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Sd	KT	KO	F	p
Gruplar Arası	2	2210.01	1105.40	8.093	.000
Grup İçi	703	96025.19	139.59		
Toplam	705	98236.00			

Tablo 8 incelendiğinde öfke kontrol düzeyi farklı olan öğrencilerin ABÖ'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılığın ($F_{(2,\ 705)} = 8.093$; $p<.05$) olduğu görülmektedir. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Scheffe-F testi sonuçlarına göre, alt grupta bulunan öğrencilerin arkadaş bağlılıklarının orta ve üst grupta bulunan öğrencilerden daha düşük olduğu anlaşılmaktadır ($p<.05$). Buna karşın orta ve üst grupların arkadaş bağlılığı ölçeği aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Bu sonuca göre öğrencilerin öfke kontrol düzeyleri ile Arkadaş Bağlılığı Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Öfke düzeyi düşük grupta bulunan öğrencilerin arkadaş bağlılıklarının, öfke düzeyi orta ve yüksek grupta bulunan öğrencilerden daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşın öfke düzeyi orta ve yüksek grupta bulunan öğrencilerin aldıkları puanlarla, arkadaş bağlılığı ölçeği aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin öfke tepkisiyle arkadaşlık bağlılığının incelenmesi amacıyla yapılan araştırmadan elde edilen bulgular, tartışılıp yorumlanmıştır. Tartışma ve yorumlar bulgular bölümündeki sıraya uygun olarak yapılmıştır.

5.1. Öğrencilerin Sürekli Öfke Düzeylerine Göre Arkadaş Bağlılığı Ölçeği'nden Aldıkları Puanlara İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin sürekli öfkeyi ifade etme düzeyleri ile Arkadaş Bağlılığı Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu sonuca göre öğrencilerin sürekli öfke düzeyleri ile arkadaş bağlılığı arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Bu bulgudan yola çıkarak, öğrencinin sürekli öfke düzeyi ne olursa olsun, arkadaş bağlılıklarının istenen yönde olduğu sonucunu çıkartabiliriz. Böylece ergen, öfkesi hangi düzeyde olursa olsun kendisine uygun arkadaşlar bulabilmektedir. Okullardaki arkadaş gruplarının yapısı incelendiğinde bu araştırmanın bulgularıyla paralellik gösterdiği görülmektedir.

Bu çalışmada farklı değişkenler kullanılmasa da, literatüre bakıldığında, ergenlerin öfkelerini ifade etme düzeyleri farklı değişkenlerle de birlikte ele alınmıştır. Örneğin, Kısaç (1997) üniversite öğrencilerinin cinsiyetleri ile öfkelerini kontrol etmeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Fakat beklenenin aksine, erkeklerin öfkelerini daha fazla kontrol ettikleri ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada cinsiyet bir değişken olarak ele alınmasa da, McKinnie Burney'in (2006), "Ergen Öğrencilerde Öfke Tarzları" üzerine yaptığı bir çalışmada; erkek öğrencilerin reaktif öfke ve araçsal öfkede, kız öğrencilerin öfke kontrolünde daha yüksek puanlar aldıklarını, okunmakta olan sınıf büyüdükçe, öğrencilerin öfke kontrolünde daha yüksek puanlar aldıkları; melez, siyah ve beyazların, Asyalılar ve İspanyollar'a oranla reaktif öfke ve araçsal öfkede daha yüksek puanlar aldıkları gözlenmiştir. Sonuç olarak bu çalışma, öfke

ifadesinde cinsiyet bakımından anlamlı farklılıklara işaret eder. Bu sonuç ile ilgili olarak daha sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek için farklı bilgilere de ihtiyaç olduğu kanaati oluşmuşsa da araştırma sürecinde yapılan gözlemlerin de bu sonuç ile ilgili olarak değerlendirmelere katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

5.2. Öğrencilerin İçe Yönelik Öfke Düzeylerine Göre Arkadaş Bağlılığı Ölçeği'nden Aldıkları Puanlara İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin öfkeyi içe atma düzeyleri ile Arkadaş Bağlılığı Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu bulgudan yola çıkarak, öğrencinin içe yönelik öfke düzeyi ne olursa olsun, arkadaş bağlılıklarının istenen yönde olduğu sonucunu çıkartabiliriz. Bunun nedeni de, içe yönelik öfke düzeyi yüksek olan öğrencilerin, kendileri gibi içe yönelik öfke düzeyi yüksek olan öğrencilerle arkadaşlık etmeleri olabilir. Bu öğrencilerin anlaşılmadıklarını düşünme, etrafındakilerin kendilerine haksızlık ettiklerini düşünme gibi fikirleri, onları birbirlerine bağlayan ortak düşünceler olabilir.

Ancak literatürde bu görüşü destekler nitelikte araştırmalara pek rastlanmamıştır. Yapılan araştırmaların hemen hepsi, ergenlerin öfkelerini neden içe attıkları ve öfkelrini içe atmalarının sonucunda ne olduğu ile ilgilidir. Özer (1994b); öfke, kaygı ve depresif duygulanım eğilimlerinin temelinde yatan düşünce biçimlerini incelediği çalışmasında; öfke duygusunun temelinde, başkalarının gözündeki kişilik değerinin düşmemesi için hata yapılmaması gerektiği gibi bir düşünce biçimine rastlamıştır. Kişinin kendisini ispatlaması gerektiği, başkalarının kişinin mutluluğunu engellediği ve ilişkilerin planladığı gibi yürümesi gerektiğine ilişkin düşünce biçimlerinin hem kaygı, hem öfke, hem de depresif duygulanımların kişinin bilişsel alt yapısında yattığını gözlemiştir. Navaro (2004) ise, özellikle ergenlerdeki engellenmişlik duygusunun, çabucak kızgınlığa dönüştüğünü, elde etmek istediğini hiç beklemeden, fazla özlemeden, elde etmek için uğraşmadan anında elde edebilen bir ergenin güçlü bir benlik, olgun bir kimlik geliştiremeyeceğini saptamıştır.

Yurt dışındaki çalışmalardan elde edilen bulgular da, araştırmanın bulgularıyla tezat oluşturmaktadır. Lutwak, Panish, Ferrari ve Razzino (2001), utanma ve öfke ifadesi arasındaki ilişkiyi inceledikleri bir araştırmada, utangaç kişilerin kinlerini

kontrol etme veya bastırma yoluyla öfkelerini içlerine atacaklarını, ancak bu utangaç kişilerin, sosyal bir ihlal durumunda kendilerini eleştiren bir tepki vermelerinin beklendiğini saptamışlardır.

5.3. Öğrencilerin Dışa Yönelik Öfke Düzeylerine Göre Arkadaş Bağlılığı Ölçeği'nden Aldıkları Puanlara İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin dışa yönelik öfke düzeyleri ile Arkadaş Bağlılığı Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu bulgudan yola çıkarak, öğrencinin dışa yönelik öfke düzeyi ne olursa olsun, arkadaş bağlılıklarının istenen yönde olduğu sonucunu çıkartabiliriz. Bunun nedeni öfkesini dışa vuran öğrencilerin de, kendileri gibi öfkesini dışa vuran öğrenciler tarafından ve hatta belki de, öfkesini dışa vurmak istediği halde öfkesini içe atan öğrenciler tarafından kabul görmeleri olabilir.

Ancak literatürde bu görüşü destekler nitelikte araştırmalara pek rastlanmamıştır. Yapılan araştırmaların hemen hepsi, ergenlerin neden öfkelendikleri veya öfkelendiklerinde ne tip davranışlar sergiledikleriyle ilgilidir. Zimmermann, Maier, Winter ve Grossmann'ın (2001), ergenlerin arkadaşları ile ortak bir problem çözümü sırasındaki duygu ifadelerine baktıkları çalışmalarında elde ettikleri bulgulara göre, belirli duyguların yoğunluğuna bağlı olarak güvensiz bağlanan ergen, arkadaşlarına karşı daha fazla engelleyici davranışlar göstermektedir.

Coles, Greene, Braithwaite (2002) yaptıkları bir araştırmalarında, psikolojik ve toplumsal faktörlerden etkilenen ergenlerin birçoğunun saldırganlık ve şiddet göstermede birbirlerini etkileyebileceğini ortaya koymuşlardır. Ayrıca çalışma, şiddet göstermeye eğilimli ergenlerle, aile kontrolü, öfke ve kaygı gibi değişkenler arasındaki ilişkinin önemini ifade etmiştir. Rowe, Almeida ve Jacobson (1999) yaptıkları çalışmalarında, ergenlerin saldırgan davranışlarının aile ve akranlarıyla olan ilişkileri ile alakalı olduğunu bulmuşlardır. Burney (2006) ise, dışa yönelik öfke düzeyi aşırı derecede yüksek olan ergenlerin öfkelendikleri zaman problemlere çözüm yolu bulmak için daha az pozitif çözümlere yöneldiklerini ifade etmiştir.

Yörükoğlu (1998) ise yaptığı bir araştırmada, ergenlerin arkadaşlığa verdikleri önemin, ana ve babaların arkadaşlığa verdikleri önemden çok daha büyük olduğunu,

itilen ya da küme dışında tutulan çocuğun çok mutsuz olduğunu belirlemiştir. Akranları tarafından onaylanmak ergen açısından oldukça önemli olduğu için ergen, sırf arkadaş grubundan dışlanmamak için öfkesini dışa vurmuyor olabilir.

Bu çalışmada cinsiyet değişkeni ile arkadaş bağlılığı ve öfke düzeyleri ile ilgili çalışma yapılmamıştır ancak; Further, Galen ve Underwood (1997)'a göre, kızlar öfkelendiklerinde, hemcinslerine sosyal manipülasyon kullandıklarını ve onların canlarını acıttıkları bildirmişlerdir. Kız ergenler geleneksel öfkeye eğilimli olsalar da, kız ve erkek ergenlerin her ikisi de öfkelendiklerinde olumsuz sosyal ve fiziksel davranışları kullanmaktadırlar. Bu nedenle bundan sonra yapılacak olan öfke ve bağlılıkla ilgili araştırmalarda, cinsiyet de bir değişken olarak alınabilir.

Yurt dışında öfkeyle ilgili olarak yapılan çalışmalarla bu çalışmanın sonuçlarının birbiriyle tezat göstermesinin sebebinin, kültürel farklılıklar olduğu düşünülebilir. Türkiye'de yaşayan ergenler, arkadaşını kaybetmemek için, öfkesini göstermiyor veya ona şiddet uygulamıyor olabilir. Kısaç'ın (1997) yaptığı bir çalışma bu bulguyla paralellik göstermektedir. Kısaç'a (1997) göre, öğrencilerin ailesinin gelir düzeyi yükseldikçe, öfkelerini daha fazla dışa yansıttıkları görülmektedir.

5.4. Öğrencilerin Öfke Kontrol Düzeylerine Göre Arkadaş Bağlılığı Ölçeği'nden Aldıkları Puanlara İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin öfke kontrol düzeyleri ile Arkadaş Bağlılığı Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Öfke kontrol düzeyi düşük grupta bulunan öğrencilerin arkadaş bağlılıklarının, öfke kontrol düzeyi orta ve yüksek grupta bulunan öğrencilerden daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşın öfke kontrol düzeyi orta ve yüksek grupta bulunan öğrencilerin aldıkları puanlarla, arkadaş bağlılığı ölçeği aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu durumda öfkesini kontrol edemeyen öğrencilerin arkadaş bağlılıkları daha düşük olabilir.

Bu bulgu literatürdeki açıklamalar ve araştırmalarla paralellik göstermektedir. Kellner ve Bry'a (1999) göre öfkelerini kontrol edemeyen öğrenciler, şiddet içeren, antisosyal davranışlar gösterdikleri için akranları tarafından dışlanırlar. Campano ve Munakata (2004) tarafından, Filipinli 650 ortaokul öğrencisiyle yapılan bir çalışmaya

göre; öğrencinin saldırganlığı ile öfke arasında önemli bir bağlantının olduğu ve yüksek seviyede öfke ile okuldaki problemli davranış, zayıf akademik başarı, arkadaşları tarafından dışlanma ve psikosomatik şikayetler arasında belirgin bir bağlantı olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun dışında kontrol edilemeyen öfke, ciddi olarak okuldaki şiddetle bağlantılı faktörlerden biri olarak gösterilmiştir.

Kısaç'ın (1997) yaptığı araştırma öfke ifadesi ile ilgili olsa da öğrencilerin yaşadıkları yerleşim bölgelerine göre öfkelerini kontrol edip etmediklerini incelemek açısından oldukça önemlidir. Kısaç (1997), öğrencilerin yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim merkezleri ile sürekli öfke ve içe yönelik öfke düzeyleri arasında da anlamlı bir ilişki bulmuştur. Kısaç'ın yaptığı araştırmada ortalamalara bakıldığında, dört yerleşim merkezi arasında sürekli öfke düzeyi en yüksek olan grubun köyde yaşayanlar, öfkelerini en fazla içinde tutanların ise küçük kentlerde yaşayanlar olduğu görülmüştür. Bu bulgu, Debaryshe ve Fryxell'in (1998) "sosyalizasyon" teorisiyle paralellik göstermektedir. Debaryshe ve Fryxell'e (1998) göre, duyarlı bakıcılar, güvenli bağlanmalara öncülük etmektedirler ve eğer duygular tartışılırsa, çocuğun öfke içeren duygularını tanımlamakta başarılı olduklarını belirtmişler, çocukların öfkenin ifadesini öğrendiklerini söylemişlerdir. Bu bulgulardan yola çıkarak kırsal kesimlerde yaşayanların, kentsel bölgede yaşayanlara oranla öfkelerini daha az kontrol ettikleri söylenebilir**.**

Betimsel araştırma sonuçlarında öfke kontrolünün çeşitli değişkenlere göre (yaş, cinsiyet, gelir, anne-baba eğitim düzeyi, yerleşim yeri, ailenin yapısı vs. gibi) farklılaştığı saptanmıştır. Yapılan bu çalışmalar öfkeyi çeşitli boyutlarıyla tanımamıza ve önleyici çalışmaların neler olabileceğine dair veriler sunmaktadır. Ayrıca yapılan tüm deneysel çalışmalar da (Bilge, 1996, Aytek, 1999, Akgül, 2000, Cenkseven, 2003, Yılmaz, 2004, Şahin, 2004, Tekinsav-Sütcü, 2006, Deffenbacher, Story, Stark, 1987, Nakona, 1990, Lochman, 1992, Deffenbacher, Stark, 1992, Deffenbacher, Lynch, Oetting, Kemper, 1996, Kellner, Bry, 1999, Sukhodolsky, Solomon, Perine, 2000, Gerzina, Drummond, 2000, Dykeman, 2000, Deffenbacher, Filetti, Lynch, Dahlen, Oetting, 2002, Sharp, 2003, Herrmann, McWhirter, 2003, Currie, 2004, Martin, Dahlen, 2004, Adelman, McGee, Power, Hanson, 2005, Rose, Loftus, Flint, Carey, 2005, Hyun, Nam, Kang, 2006, Nickel, Luley, Krawczyk, Nickel, Widerman, Lahman, Muelbacher, Forthuber, Kettler, Leiberich, Tritt, Mitterlehner, Kaplan, Gill, Rother, Loew, 2006,

Sofronoff, Attwood, Hinton, Levin, 2007), öfke kontrolü eğitiminin, öğrencilerin öfke kontrolü becerilerine olumlu etkisi olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, araştırma sırasında yapılan gözlemlerde; öğrencilerin öfke düzeyleri ne olursa olsun kendilerine arkadaş bulabildikleri söylenebilir. Bu bulgulardan yola çıkarak, öğrencilerin arkadaşlarını öfke düzeyleri kendileriyle eş değerde olan öğrencilerin arasından seçtikleri sonucunu çıkartabiliriz.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma sonuçlarının genel bir değerlendirmesi yapılmış ve bu değerlendirmeler sonucunda hem uygulamaya hem de ileride bu alanda yapılacak araştırmalara yönelik öneriler sunulmuştur.

6.1.Sonuç

İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin öfke tepkisiyle arkadaş bağlılığının incelenmesi amaçlanan bu araştırmada, sürekli öfkeyi ifade etme, öfkeyi içe atma ve öfkeyi dışa vurma ile, öğrencilerin Arkadaş Bağlılığı Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bir başka deyişle, öfkesini içe atan veya öfkesini gösteren öğrencilerle arkadaş bağlılığı arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Öfke kontrol düzeyi farklı olan öğrencilerin Arkadaş Bağlılığı Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında ise anlamlı bir fark bulunmuştur. Öfke kontrol düzeyi düşük grupta bulunan öğrencilerin arkadaş bağlılıklarının, öfke kontrol düzeyi orta ve üst grupta bulunan öğrencilerden daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşın öfke kontrol düzeyi orta ve yüksek grupta bulunan öğrencilerin arkadaş bağlılığı ölçeği aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır.

6.2.Öneriler

6.2.1.Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Okullarda psikolojik danışmanlar tarafından grup rehberliği çalışmalarında öfke kontrolü eğitimi verilebilir.

2. Velilere ve öğretmenlere öfke ve arkadaş bağlılığı arasındaki ilişki ile ilgili bilgiler verilebilir.

6.2.2. Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Bu araştırmada, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin öfke tepkisiyle arkadaş bağlılığı araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda sadece öfke kontrolü ile arkadaş bağlılığı arasında anlamlı bir ilişki çıktığı için bundan sonraki araştırmalarda öfke kontrolü ve bağlanma konularında eğitim verilebilir ve bu eğitimin etkilerini incelemeyi amaçlayan deneysel çalışmalar yapılabilir.

2. Anne-çocuk arasındaki ilişki, çocuğun hem çevresini hem de kendi benliğini algılamasında ve değerlendirmesinde önemli bir etkendir. Bu ilişkiye göre güven duygusunun temeli atılmış olur. Çocukta gelişen güven duygusu ve güven duygusuna bağlı olarak çevreyi tanıma ve öğrenme eğilimi, çocuğun başta sevgi ve ilgi olmak üzere tüm temel ihtiyaçlarının annesi tarafından zamanında karşılanmasıyla doğrudan ilişkilidir. Doyurulmayan ihtiyaçlar çocuğun öfkelenmesine yol açacağı için öfke ve aile bağlılığı birbirleriyle çok yakından ilişkilidirler. Bu amaçla öfke ile aile bağlılığı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar yapılabilir.

3. Öfke hakkında yapılan literatür incelemeleri sonucunda öfke ifadesinde kırsal kesim ve kentsel kesimlere göre farklılaşma olduğu gözlendiğinden, bundan sonra yapılacak çalışmalarda, ergenin çocukluğunu geçirdiği ortam da bir değişken olarak alınabilir.

4. Adana ili örneği ele alınarak yapılan bu araştırmanın benzeri, başka illerde de yapılabilir.

5. Öfke ile ilgili olarak yapılan çalışmaların sonuçlarında yurt içi ve yurt dışı çalışmalar arasında fark olduğu için daha ayrıntılı istatistiksel yöntemler kullanılabilir veya kültürel farklılıkların etkisi de bir değişken olarak incelenebilir.

6. Öfke kontrolü ve arkadaş bağlılığı arasında anlamlı bir farklılık saptandığı için, öfke kontrolü ve arkadaş bağlılığı açısından, cinsiyet de bir değişken olarak ele alınabilir.

7. Uygulama öncesinde öğrencilerden kişisel bilgi formu doldurmaları istenebilir.

KAYNAKÇA

Adelman, R., McGee, P., Power, R., Hanson, C. (2005), "Reducing adolescent clients' anger in a residential substance abuse treatment facility", *Joint Commision Journal on Quality Patient Safety*, 31(6): 325-327.

Akgül, H. (2000), "Öfke denetimi eğitiminin ilköğretim 2. kademe öğrencilerinin öfke denetimi becerilerine etkisi," *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akkapulu, E. (2005), "Ergenin sosyal yetkinlik beklentisini yordayan bazı değişkenler," *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Alberti, R., Emmons, M. (2002), *Kendinize Yatırım Yapın: Atılganlık,* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Allen, J,P., Porter, M.R., McFarland, F.C., Marsh, P.A., McElhaney, K,B. (2005), "The two faces of adolescents' success with peers: Adolescent popularity, social adaptation, and deviant behavior," *Child Development,* 76(3): 747-760

Aytek, H. (1999), "Grup rehberliğinin ortaöğretimdeki öğrencilerin öfkeli ve saldırgan davranışlarının kontrolü üzerindeki etkisi," *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Bilge, F. (1996), "Danışandan hız alan ve bilişsel-davranışçı yaklaşımlarla yapılan grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin kızgınlık düzeyleri üzerindeki etkileri," *Yayınlanmamış Doktora Tezi,* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bretherton, I. (1992), "The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth," *Developmental Psychology,* 28(5): 759-775.

Calamari, E., Pini, M. (2003), "Dissociative experiences and anger proneness in late adolescent females with different attachment styles," *Adolescence*, 38(150): 287-303.

Campano, J.P., Munakata, T. (2004), "Anger and agression among filipino students, *Adolescence*, 39(156): 757-764.

Carlivati, J. (2001), "Adolescent attachment, peer relationships, and school success: Predictor, mediator, and moderator relations," *Unpublished Undergraduate Thesis,* University of Virginia, Charlottesville.

Cenkseven, F. (2003), "Öfke yönetimi becerileri programının ergenlerin öfke ve saldırganlık düzeylerine etkisi," *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 2(4): 153–167.

Cobb, J.N. (2001), *The Child (Infants,Children and Adolescent),* California, London, Toronto: Mayfield Publishing Company Mountain Wiev.

Coles,C.J., Greene, A.F., Braithwaite, H.O. (2002), "The relationshıp between personality, anger expression, and perceived family control among incarcerated male juveniles," *Adolescence*, 37(146): 395-409.

Corey, M.S. (1991), *The Art and Science of Counseling Psychotherapy*, Macmillan Publishing Company, Columbus, Ohio.

Currie, M. (2004), "Doing anger differently: A group percussion therapy for angry adolescent boys", *International Journal of Group Psychotherapy,* 54(3): 275.

Cüceloğlu, D. (1991), *İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları,* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Deffenbacher, J.L., Story, D.A., Stark, R.S. (1987), "Cognitive-Relaxation and Social Skills Interventions in the Treatment of General Anger," *Journal of Counseling Psychology,* 34(2): 171–176.

Deffenbacher, J.L., Stark, R.S. (1992), "Relaxation and Cognitive Relaxation Treatments of General Anger," *Journal of Counseling Psychology,* 39(2): 158–167.

Deffenbacher, J.L., Lynch, R.S., Oetting, E.R., Kemper, C.C. (1996), "Anger reduction in early adolescents", *Journal of Counseling Psychology,* 43(2): 149–157.

Deffenbacher, J.L., Filetti, L.B., Lynch, R.S., Dahlen, E.R., Oetting, E.R. (2002), "Cognitive-behavioral treatment of high anger drivers," *Behavioral Research and Therapy,* 40(8): 895–910.

Dykeman, B. (2000), "Cognitive-Behavioral Treatment of Expressed Anger in Adolescents with Conduct Disorders", *Education,* 121(2): 298–301.

Elicker, J., Englund, M., Sroufe, L.A. (1992), "Predicting peer competence and peer relationships in childhood from early parent-child relationships," In R.ParkeveG.Ladd (Eds.), *Family-peer relations: Modes of linkage Hillsdale,* NJ:Erlbaum. (s.77-106).

Ellis, A. (1998), *How to Control Your Anger, Before It Controls You,* New York: Kensington Publishing Corp.

Erwin,P. (1993), *Friendship and Peer Relations in Children,* England: John Wiley and Sons Ltd.

Erwin, P. (2000), *Çocuklukta ve Ergenlikte Arkadaşlık,* Çev: Osman Akınhay, İstanbul: Alfa Basım Dağıtım.

Gençtan, E. (1984), *İnsan Olmak: Varoluşun Bireysel ve Toplumsal Anlamı,* Ankara: Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş.

Genuis, M.L., Oddone, E. (1996), *Children's Attachment Security To Mother, Father And The Parental Unit. Child Development: Readings for Teachers.* Calgary: Detselig Enterprises Ltd.

Gerzina, M.A. Drummond, P.D. (2000), "A multimodal cognitive-behavioral approach to anger reduction in an occupational sample," *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 73, 181–194.

Golden, B. (2003), *Healty Anger,* New York: Oxford University Press.

Hazan, C., Shaver, P.R. (1990), "Love and work: An attachment-theoretical perspective," *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(2): 270-280.

Hazan, C. ve Shaver, P.R. (1994). "Attachment as an organizational framework for reasearch on close relatinships," (Cev: Ali Dönmez), *Türk Psikoloji Bülteni* 16(17): 29-50.

Hatch, H., Forgays, H., Kirby, D. (2001), "A comparıson of older adolescent and adult females' responses to anger-provokıng sıtuatıons," *Adolescence*, 36(143): 557-560.

Herrman, K.S., McWhirter, J.J. (2003), "Anger and aggression management in young adolescents: an experimental validation of the SCARE program", *Education & Treatment of Children,* 26(3): 273.

Hortaçsu, N., (1997), *İnsan İlişkileri.* Ankara: İmge Kitabevi.

Hortaçsu, N. (2003), *Çocuklukta İlişkiler; Ana Baba, Kardeş ve Arkadaşlar,* Ankara: İmge Kitabevi.

Humphrey N., Brooks, A.G. (2006), "An evaluation of a short cognitivebehavioural anger management intervention for pupils at risk of exclusion," *Emotional and Behavioural Difficulties*, 11(1): 5–23

Hyun, M. S., Nam, K. A., Kang, H. S. (2006), "The effects of cognitive behavioral anger management program on self-consciousness and anger in Korean military man," *Taehan Kanho Hakhoe Chi*, 36(6): 1076–84 *(www.pubmed.gov)*.

Kalogerakis, M.G. (2004), "Hostility in adolescence i genesis, evolution, and therapeutic challenge," *Adolescent Psychiatry*, 28, 117-137.

Kapçı, E.G., Küçüker, S. (2006), "Ana Babaya Bağlanma Ölçeği: Türk Üniversite Öğrencilerinde Psikometrik Özelliklerinin Değerlendirilmesi," *Türk Psikiyatri Dergisi*, 17(2): 118-124.

Karasar, N. (2004), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kellner, M. H., Bry, B. H. (1999), "The effects of anger management groups in a day school for emotionally disturbed adolescents," *Adolescence*, 34(136): 645–651.

Kenneth, R. (2003), *Group Counseling in K-12 Schools–A Handbook For School Counselors*, Greenberg:Prentice Hall

Kısaç, İ. (1997), "Üniversite öğrencilerinin bazı değişkenlere göre sürekli öfke ve öfke ifade düzeyleri", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kobak, R. Rogers. (1993), "Attachment and emotion regulation during mother-teen problem solving: A control theory analysis," *Child Development*, 64(1):231-245.

Koçak-Delen, Ü. (2003), "Erken ergenlerde bağlanma ölçeği" *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Kökdemir, H. (2002), "Öfke ve Öfke Kontrolü," *Pivalko*, 3 (12) 7-10.

Kulaksızoğlu, A. (2003), *Kişisel Gelişim Uygulamaları*, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Lehnert, K. L., Overholser, J. C., Spirito, A. (1994), "Internalized and externalized anger in adolescent suicide attempters," *Journal of Adolescent Research*, 9, 105-119.

Lerner, H. (2004), *Öfke Dansı*, İstanbul: Varlık Yayınları.

Lochman, J. E. (1992), "Cognitive- Behavioral Intervention with Aggressive Boys: Three Year Follow Up and Preventive Effects," *Journal of Counsuling and Clinical Psychology,* 60(3): 426–432.

Mackenzie, R.J. (2000), *Çocuğunuza Sınır Koyma* (Çev: Gürel, H.), Ankara: HYB Yayıncılık.

Margolese, S.K., Markiewicz, D., Doyle, A.B. (2005), "Attachment to parents, best friend, and romantic partner: predicting different pathways to depression in adolescence," *Journal of Youth and Adolescence,* 34(6): 637-650.

Martin, R.C., Dahlen, E.R. (2004), "Irrational beliefs and the experience and expression of anger," *Journal of Rational Emotive&Cognitive-Behavior Therapy,* 22 (1): 3–20.

Mayseless, O., Scharf, M. (2007), "Adolescents' attachment representations and their capacity for intimacy in close relationships," *Journal of Research on Adolescence,* 17(1): 23–50.

McKinnie-Burney, D. (2006), "An investigation of anger styles in adolescent students," *Florida A&M University,* 57, 1-2.

Nakona, K. (1990), "Effects of two self-control prodecures on modifying type a behavior," *Journal of Clinical Psychology,* 46(5): 652–657.

Navaro, L. (2004), *Bir Cadı Masalı: Kızgınlık, Güç ve Cinsel Roller Üzerine,* İstanbul: Remzi Kitabevi, 5. Basım.

Nickel, M., Luley, J., Krawczyk, J., Nickel, C., Widerman, C., Lahman, C., Muelbacher, M., Forthuber, P., Kettler, C., Leiberich, P., Tritt, K., Mitterlehner, F., Kaplan, P., Gill, F. P., Rother, W., Loew, T. (2006), "Bullying girls – changes after brief strategic family therapy: A randomized, prospective, controlled trial with one-year follow-up," *Psychotherapy and Psychosomatics,* 75, 47–55.

Özer, A. K. (1994a), "Sürekli Öfke (SL-ÖFKE) ve Öfke İfade Tarzı (ÖFKE-TARZ) Ölçekleri Ön Çalışması", *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31): 26–35.

Özer, A.K. (1994b), "Öfke, Kaygı ve Depresyon Eğilimlerinin Bilişsel Alt Yapısıyla İlgili Bir Çalışma" *Türk Psikoloji Dergisi*, 31, 12-25.

Özer, A.K. (2003), *Ben Değeri Tiryakiliği: Duygusal Gerilimle Baş Edebilme*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Özkan-Olmuş, G. (2001), "Erinlerin, aile içi psikolojik örüntülere göre sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının incelenmesi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Patterson, G. R., DeBaryshe, B. D., Ramsey, E. (1989), "A developmental perspective on antisocial behavior," *American Psychologist*, 44, 329-335.

Peterson, G.W, Bush, K.R ve Supple, A. (1999), "Predicting adolescent autonomy from parents: Relationship, connectedness and restrictiveness," *Sociological Inquiry*, 79(3): 431-457.

Repinski, Daniel J., Zook, J.M., (2001), "Relationship features and adolescents' experience of closeness in relationships with mothers, fathers, and friends," *Child Development*, 19, 22.

Rice, F.P. (1997), *Child and Adolescent Development*, New Jersey: Prentice Hall, Upper Saddle River.

Rose, J., Loftus, M., Flint, B., Carey, L. (2005), "Factors associated with the efficacy of a group intervention for anger in people with entellectual disabilities," *British Journal of Clinical Psychology*, 44(3): 305–17.

Rowe, D.C., Almedia, D.M., Jacobson, K.C. (1999), "Social context and genetic influences on aggression in adolescence," *American Psychological Society*, 10, 277-280.

Schiraldi, G.R., Hallmark-Kerr, M. (2002), *The Anger Management Source Book,* USA: Contemporary Boks.

Sharp, S. (2003), "Effectiveness of Anger Management Training Program Based On Rational Emotive Behavior Theory (REBT) For Middle School Students With Behavior Problems," *Presented Doctor of Philosophy Degree*, The University Of Tennesse.

Silver, M.E., Field, T.M., Sanders, C.E., Diego, M. (2000), *"Angry Adolescents Who Worry About Becoming Vıolent," Adolescence,* 35(140): 663-670.

Slater, M.D. (2007), "The contextual effect of school attachment on young adolescents' alcohol use journal of school health," *American School Health Association,* 77,2.

Soares, I., Lemos, M.S., Almeida, C. (2005), "Attachment and motivational strategies in adolescence: exploring links," *Adolescence*, 40(157): 129-154.

Sofronoff, K., Attwood, T., Hinton, S., Levin, I. (2007), "A randomized controlled trial of a cognitive behavioural intervention for anger management in children diagnosed with Asperger Syndrome," *Journal of Autism & Developmental Disorders*, 37(7): 1203–1214.

Spangler, G., Grossmann, K.E. (1993), "Biobehavioral organizazation in securely and insecurely attached infants," *Child Development*, 64, 1439-1450.

Spielberger, C. D., Crane, R. S., Kearns, W. D. (1991), "Anger and anxiety in essential hypertension", *Stres and Emotion: Anxiety, Anger and Curiosity,* 265–279.

Sprinthall, A.N., Collins, W.A. (1995), *Adolescent Psychology*, New York: Mc. Graw Hill.

Steinberg, L., Mounts, N., Lamborn, S., Dombush, S. (1991), "Authoritative parenting and adolescent adjusment across varied ecological niches," *Journal of Research on Adolescence,* 1,19-36.

Sukhodolsky, D. G., Solomon, R. M., Perine, J. (2000), "Cognitive behavioral, anger control intervention for elemantary school children: a treatment outcome study," *Journal of Child and Adolescents Group Therapy,* 10(3): 159–170.

Şahin, H. (2004), "Öfke Denetimi Eğitiminin Çocuklarda Gözlenen Saldırgan Davranışlar Üzerindeki Etkisi," *Yayınlanmamış Doktora Tezi,* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Şemin, R.U. (1992), *Gençlik Psikolojisi,* 3. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tafrate R.C., Kassinove H., Dundin L. (2002), "Anger episodes in high-and low-trait-anger community adults," *Journal of Clinical Psychology,* 58(12):1573-90

Tekinsav-Sütcü, G.S. (2006), "Ergenlerde öfke ve saldırganlığı azaltmaya yönelik bilişsel davranışçı bir müdahale programının etkililiğinin değerlendirilmesi," *Yayınlanmamış Doktora Tezi,* Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

TDK. (2005), *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*, http//tdk.gov.tr.

Van Ijzendoorn, M.H., Bakersmans-Kranenburg, M.J. (1997), Intergenerational transmission of attachment: A move to the Contextual Level. In L.Atkinson and K.J.Zucker (Eds.), *Attachment and Pyschopathology*, New York: The Guilford Pres. (s.135–170)

Voltan-Acar, N. (2002), *Grupla Psikolojik Danışmada Alıştırmalar, Deneyler,* Ankara: Nobel Yayıncılık, İstanbul: Atlas Yayıncılık.

Wallace, L.H., May, D.C. (2005). "The Impact of Parental Attachment and Feelings of Isolation on Adolescent Fear of Crime at School Adolescence" *Adolescence,* 40(159): 457-474.

Waters,E., Wippman, J.V., Sroufe, L.A. (1979), "Attachment, positive affect, and competence in the peer group: Two studies in construct validation," *Child Development,* 50, 821-829.

Wenar, C. (1994), *Developmental Psychopathology,* NewYork: McGraw-Hill.

Whitesell, N.R., Harter, S. (1996), "The ınterpersonal context of emotion: anger with close friends and classmates," *Child Development,* 67, 1345-1359.

Yavuz, H. (1986), *Ergenlik Çağında Gelişmeyi Etkileyen Güçler,* İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayını.

Yavuzer,H.(2000), *Çocuk Eğitimi El Kitabı,* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2004), *Eğitim ve Gelişim Özellikleriyle: Okul Çağı Çocuğu,* 10. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yazgan-İnanç, B., Bilgin, M., Kılıç-Atıcı, M.(2004), *Gelişim Psikolojisi: Çocuk ve Ergen Gelişimi,* Adana: Nobel Kitabevi.

Yılmaz, N. (2004), "Öfke ile başa çıkma eğitiminin ve grupla psikolojik danışmanın ergenlerin öfke ile başa çıkabilmeleri üzerindeki etkileri," *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yörükoğlu, A. (1998), *Çocuk Ruh Sağlığı,* 22. Basım, İstanbul: Özgür Yayınları.

Yörükoğlu, A. (2000), *Gençlik Çağı,* 11. Basım, İstanbul: Özgür Yayınları.

Zimmermann, P., Majer, M.A., Winter, M., Grossman, K.E. (2001), "Attachment and adolescents' emotion regulation during a joint problem-solving task with a friend," *Internatıonal Journal Of Behavıoral Development,* 25(4): 331-343.

Zimmermann, P. (2003), "Attachment representations and characteristics of friendship relations during adolescence," *Journal of Experimental Child Psychology,* 88(1): 83-101.

T.C.
ADANA VALİLİĞİ
MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ

22.12.2005 062077

SAYI :B.08.4.MEM.4.01.00.05.040/ 1018
KONU:Tez

VALİLİK MAKAMINA
ADANA

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğünün 12.12.2005 tarih ve 3977-2005 sayılı yazılarında;

Enstitülerinin, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Berna SAÇAR'ın danışmanı Yrd. Doç. Dr. Mehmet BİLGİN gözetiminde hazırlamakta olduğu "Ergenlerde Öfke Tepkisiyle Arkadaşlık İlişkilerinin İncelenmesi" konulu tez çalışmasını, Adana İlinde yer alan Ortaöğretim Okullarında çalışma uygulaması yapabilmesi konusunda izin talep edilmekte olup, ilişikte sunulmuştur.

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Berna SAÇAR'ın söz konusu tez çalışmasını, İlimiz dahilindeki Ortaöğretim Okullarında, eğitim ve öğretimi aksatmadan, çalışma uygulaması yapması, Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Atilla GÜLSAR
İl Milli Eğitim Müdür V.

OLUR
21 / 12 / 2005

Mehmet DEMİR
Vali a.
Vali Yardımcısı

EK 2

Sevgili Öğrenciler;

Ergenlik dönemi ile ilgili bir araştırma yapılmaktadır. Bu araştırmanın sonuçlarının güvenilir olması için sorulara samimi ve gerçeği yansıtan cevaplar vermeniz çok önemlidir. Cevaplarınız kesinlikle gizli kalacak ve yalnızca bu araştırmada kullanılacaktır.

Değerli yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

SÜREKLİ ÖFKE VE ÖFKE İFADE TARZ ÖLÇEĞİ

YÖNERGE: Aşağıda kişilerin kendilerine ait duygularını anlatırken kullandıkları bir takım ifadeler verilmiştir. Her ifadeyi okuyun, sonra da genel olarak nasıl hissettiğinizi düşünün ve ifadelerin sağ taraflarındaki sayılar arasında sizi en iyi tanımlayan ifadeyi seçerek, üzerine **(X)** işareti koyun. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Herhangi bir ifadenin üzerinde fazla zaman kaybetmeksizin, genel olarak nasıl hissettiğinizi gösteren cevabı işaretleyin. Lütfen boş madde bırakmayıp tüm maddeleri işaretleyiniz.

		Sizi ne kadar tanımlıyor?			
		Hiç	Biraz	Oldukça	Tam
1.	**Çabuk parlarım.**	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**
2.	Kızgın mizaçlıyımdır.	(1)	(2)	(3)	(4)
3.	**Öfkesi burnunda bir insanım**	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**
4.	Başkalarının hataları, yaptığım işi yavaşlatınca kızarım.	(1)	(2)	(3)	(4)
5.	**Yaptığım iyi bir işten sonra takdir edilmemek canımı sıkar.**	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**
6.	Öfkelenince kontrolümü kaybederim.	(1)	(2)	(3)	(4)
7.	**Öfkelendiğimde ağzıma geleni söylerim.**	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**
8.	Başkalarının önünde eleştirilmek beni çok hiddetlendirir	(1)	(2)	(3)	(4)
9.	**Engellendiğimde içimden birilerine vurmak gelir.**	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**
10.	Yaptığım iyi bir iş kötü değerlendirildiğinde çılgına dönerim.	(1)	(2)	(3)	(4)

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA…

11. Öfkemi kontrol ederim.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**
12. Kızgınlığımı gösteririm.	(1)	(2)	(3)	(4)
13. Öfkemi içime atarım.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**
14. Başkalarına karşı sabırlıyımdır.	(1)	(2)	(3)	(4)
15. Somurtur ya da surat asarım.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**
16. İnsanlardan uzak dururum.	(1)	(2)	(3)	(4)
17. Başkalarına iğneli sözler söylerim.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**
18. Soğukkanlılığımı korurum.	(1)	(2)	(3)	(4)
19. Kapıları çarpmak gibi şeyler yaparım.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**
20. İçin için köpürürüm ama gösteremem.	(1)	(2)	(3)	(4)
21. Davranışlarımı kontrol ederim.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**
22. Başkalarıyla tartışırım.	(1)	(2)	(3)	(4)
23. İçimde, kimseye söyleyemediğim kinler beslerim.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**
24. Beni çileden çıkaran her neyse saldırırım.	(1)	(2)	(3)	(4)
25. Öfkem kontrolden çıkmadan kendimi durdurabilirim.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**
26. Gizliden gizliye insanları epeyce eleştiririm.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**
27. Belli ettiğimden daha öfkeliyimdir.	(1)	(2)	(3)	(4)
28. Çoğu kimseye kıyasla daha çabuk sakinleşirim.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**
29. Kötü şeyler söylerim.	(1)	(2)	(3)	(4)
30. Hoşgörülü ve anlayışlı olmaya çalışırım.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**
31. İçimden, insanların fark ettiğinden daha fazla sinirlenirim	(1)	(2)	(3)	(4)
32. Sinirlerime hakim olamam.	**1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**
33. Beni sinirlendirene, ne hissettiğimi söylerim.	(1)	(2)	(3)	(4)
34. Kızgınlık duygularımı kontrol ederim.	**(1)**	**(2)**	**(3)**	**(4)**

EK 3

ARKADAŞ BAĞLILIK ÖLÇEĞİ

Aşağıda arkadaş ilişkilerinizle ilgili ifadeler verilmiştir. Sizden istenen; her bir cümlenin sizin için ne kadar doğru olduğunu belirtmenizdir. Bu nedenle, aşağıdaki tabloda yer alan; **Her Zaman - Çoğunlukla – Bazen – Nadiren – Hiçbir Zaman** ifadeleri arasından, her soru için yalnızca bir seçeneğe (**X**) işareti koyunuz. Lütfen tüm soruları cevaplandırınız.

Her cümleyi dikkatle okuduktan sonra, ifadelerin yanındaki kutulardan size en uygun olan birisinin içine (X) işareti koyunuz. Lütfen sadece bir seçeneği işaretleyiniz.	**Her Zaman**	**Çoğunlukla**	**Bazen**	**Nadiren**	**Hiçbir Zaman**
1- Beni kaygılandıran durumlarda arkadaşlarımın görüşlerini alırım.					
2- Bir şeylere üzüldüğümü arkadaşlarım fark eder (anlar).					
3- Bazı konuları tartıştığımızda arkadaşlarım benim görüşlerimi dikkate alır.					
4- Problemlerimi arkadaşlarımla konuşmak bana utanç veriyor ya da aptalca geliyor.					
5- Keşke farklı arkadaşlarım olsaydı diye düşünürüm.					
6- Arkadaşlarım beni anlar.					
7- Problemlerim hakkında konuşmam için arkadaşlarım beni cesaretlendirir.					
8- Arkadaşlarım beni olduğum gibi kabul eder.					
9- Arkadaşlarımla daha sık ilişki içinde olmak ihtiyacı duyuyorum.					
10-Arkadaşlarım bu günlerde neler çektiğimi anlamıyor.					
11-Arkadaşlarımla birlikte olduğumda kendimi yabancı, yalnız hissediyorum.					
12-Arkadaşlarım, söylediklerimi dinlerler.					
13-Arkadaşlarımın “iyi arkadaş” olduklarını düşünüyorum.					
14-Arkadaşlarımla konuşmak, oldukça kolaydır.					
15-Bir şey hakkında kızgın olduğum zaman arkadaşlarım, anlayışlı davranırlar.					
16- Arkadaşlarım, kendimi daha iyi anlamamda bana yardım ederler.					
17-Arkadaşlarım, sağlıklı ve mutlu oluşumla ilgilidirler.					
18- Arkadaşlarıma öfkeleniyorum.					
19-İçimi dökmek istediğimde arkadaşlarıma güvenebilirim.					
20-Arkadaşlarıma güveniyorum.					
21-Arkadaşlarım, duygu ve düşüncelerime saygı gösterirler.					
22- Arkadaşlarımın sandığından (bildiğinden) çok daha huzursuzum.					
23-Bir nedeni olmadığı halde sanki, arkadaşlarım benden rahatsız oluyorlar.					
24-Problemlerimi ve sıkıntılarımı arkadaşlarımla konuşabilirim.					
25-Bir şeylerden rahatsız olduğumu (üzgün olduğumu) fark ederlerse arkadaşlarım, benimle ilgilenirler.					

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı	: Berna SAÇAR
Doğum Yeri	: Adana
Doğum Tarihi	: 20.08.1972
Medeni Durumu	: Evli
İş Adresi	: Gazeteci Adem Yavuz İ.Ö.O.
	PTT Evleri Mh. Yüreğir/ADANA
Telefon	: 0322 3291245

ÖĞRENİM DURUMU

Yüksek Lisans	: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	
	Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı	2003-2007
Lisans	: Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri	
	Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	
	Anabilim Dalı	1989-1993
Lise	: Adana Kız Lisesi	1985-1988
Ortaokul:	: 23 Nisan Ortaokulu	1982-1985
İlkokul	: Namık Kemal İlkokulu	1977-1982

ÇALIŞMA HAYATI

	Osmaniye Rehberlik ve Araştırma Merkezi	2002-2003
	Adana Gazeteci Adem Yavuz İ.Ö.O.	2003-